Revista del Cercle de Belles Arts de Lleida

Núm. 35

JORDI ALFONSO, JOSEP CARLES BALASCH, AMAT BARÓ, ENRIC BLASI, RAMON CAMATS, FRANCESC CANOSA, FRANCESC CATALÀ, JAUME CODINA, XAVIER ERITJA, FRANCESC GABARRELL, GRUP D'ARXIVERS DE LLEIDA,, ANNA ISAN, RAMON RUBINAT, JOAN TALARN

REVISTA DEL CERCLE DE BELLES ARTS
www.cerclebellesarts.com
revistaarts@cerclebellesarts.com
Núm. 35, novembre 2011
PVP 4 €

President
Jaume Vilella

Direcció
Francesc Català

Cap de redacció
Alberto Velasco

Consell de redacció
Francesc Gabarrell
Quim Minguell
Ramon Rubinat
Joan Talarn

Editor gràfic i fotografia
Oriol Rosell

Col·laboradors
Jordi Alfonso
Josep Carles Balasch
Amat Baró
Enric Blasi
Ramon Camats
Francesc Canosa
Jaume Codina
Xavier Eritja
Grup d'Arxivers de Lleida
Anna Isan

Assessorament dossier
Xavier Eritja

Secretaria
Jaume Mòdol

Portada
Anna Isan

Edita: Cercle de Belles Arts
C/ Major, 24 · 25007 Lleida
Tel. 973 243 725
info@cerclebellesarts.com

Disseny: D•Disseny

Coordinació de l'edició i impressió: Arts Gràfiques Diputació de Lleida

Dipòsit legal: L-127-1990
ISSN: 1576-8368

ARTS no es fa responsable dels escrits publicats, l'opinió dels quals reflecteix exclusivament el criteri del signant.

Amb la col·laboració de:

Diputació de Lleida
municipis, territori i tu

Ajuntament de Lleida

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Universitat de Lleida

EDITORIAL 3

4 ENTREVISTA
Josep Vallverdú
Ramon Rubinat

Amb el tema del riu com a rerefons, conversa amb el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes de l'any 2000, autor d'una prolífica i diversificada obra literària.

EL SEGRE: UN CABAL DE CULTURA 11

12 Refer una "cultura de riu"
Xavier Eritja i Ciuró

El president de l'Ateneu Popular de Ponent recupera, a través de la memòria històrica, els fets i els personatges més importants vinculats al riu Segre com a vehicle transmissor de cultura.

El riu a Grenyana: substrats 16
Jordi Alfonso

Un reportatge de l'any 2010 centrat en el tema del Segre des de la partida de Grenyana a partir de l'actualització d'imatges d'arxiu i entrevistes a diferents especialistes i personatges vinculats al riu.

20 El Segre que passa per Lleida
Francesc Català i Alòs

Una interessant disquisició sobre l'estat actual del riu en què es valoren els efectes del poc cabal, que el marca en el seu pas per la ciutat, i l'espai d'oci que representen els espais naturals al voltant del riu, recuperats en els darrers anys.

La recerca sobre el riu Segre a través de les imatges fotogràfiques (de mitjan segle XIX a mitjan segle XX) 25
Josep Carles Balasch i Solanes

Un repàs a algunes velles imatges del riu Segre extretes del treball de recerca dut a terme per diferents institucions en el camp de la Hidrologia Històrica.

29 Entre Sicoris i Segre: entre el surrealisme i el realisme
Francesc Canosa i Farran

Un assaig, en clau tragicòmica, sobre el misteri de la inexistència d'escrits que parlin del Segre, malgrat la seva rellevància geogràfica i històrica al llarg dels temps.

El riu extrem[at] 33
Francesc Gabarrell i Guiu

Un passeig per la Mitjana i la canalització del Segre tot comentant els diferents elements escultòrics que, al llarg dels anys, s'han anat inserint a l'entorn més proper al riu.

40 Passeig pel Segre
Amat Baró

A tall de cloenda, el poeta lleidatà Amat Baró tanca el dossier amb una poesia que parla del riu i de la gent que s'hi aplega.

DIVERSÀRIUM 41

Un crit a la paret! Els orígens del cartell publicitari: art i publicitat
Jaume Codina i Mejón

Repàs a la història del cartell publicitari durant el període comprès entre les darreries del segle XIX i el primer quart del segle XX.

47 #twitteratura
Joan Talarn

Aproximació al fenomen Twitter, al seu ús com a eina literària i com hi són tractats i s'hi difonen temes literaris.

La Baldufa, quinze anys d'il·lusions 54
Enric Blasi i Aldosa

Breu repàs als quinze anys d'història del grup de teatre i arts escèniques més important i amb major projecció exterior que ha donat mai la nostra ciutat.

57 El punt de trobada dels arxivers i arxiveres de les Terres de Ponent
Grup d'Arxivers de Lleida

A tall de resum, cinc cèntims sobre el perquè de la creació del GALL (Grup d'Arxivers de Lleida) i quins són els seus objectius en l'actualitat.

COSES QUE HE LLEGIT 62

El llegat de Thoreau
Ramon Camats i Guàrdia

El filòsof, polític, professor i assagista ens parla del treball de Henry David Thoreau: *Sobre el deber de la desobediencia civil*, un assaig de l'any 1848 que l'actualitat s'ha encarregat de posar en primera línia de foc.

64 PORTFOLIO
Anna Isan

ACTIVITATS 66

les 5Garanties
5G
plusfrésc:
1 et sortirà bé!
Si no et satisfà la compra, et canviem el producte o et tornem els diners. No cal que ens donis cap explicació ni que ens tornis el producte.
2 data correcta!
Si trobes algun producte caducat a la botiga, te'n donarem un altre amb la data correcta totalment gratis.
3 sempre fresc!
Si no t'agrada la fruita, la verdura, la carn o el peix que has comprat, t'ho canviem o et tornem els diners
4 preus exactes!
Si el preu marcat al prestatge i el preu del tiquet de caixa no són iguals, et regalem una unitat del producte comprat.
5 oferta garantida!
Si el producte envasat en oferta s'ha acabat, demana la quantitat que en vols a preu d'oferta i quan arribi te la guardarem
plusfrésc:

logotips | papereria | targetes | tríptics | catàlegs | publicitat | edició
comunicació visual
creativitat grafica
D.DISSENY
C. Torres i Bages, 3, 1r-1a | 25300 Tàrrega | Tel. 973 312 332 | Fax 973 502 000
www.dedisseny.com | infodd@dedisseny.com

RECEPTES PER SORTIR DE LA CRISI

Que a l'altra banda (de l'Atlàntic) del telèfon hi hagi una persona que et pugui resoldre el problema, que Telefónica no s'amagui als Andes de la pobresa ni a la selva de la necessitat, que els quilòmetres dels beneficis no ens allunyin fins al punt que la comunicació es talli dolorosament i perjudicialment (per a nosaltres). Que els discursos s'hagin de justificar amb la vida, que al darrere de cada paraula hi hagi un *exemplum* incontestable. Que no ens enganyin, que quan pagues set euros per veure una pel·lícula i el veí no para de parlar això és un frau; que els fraus són fraus i que la quantitat malbaratada només és una xifra, que allò que fa més mal és que t'enganyin, que et destrossin les il·lusions, que no tinguin paraula; el veí que parla sempre és Ruiz-Mateos, Bernie Madoff o alguna semipersona de Lehman Brothers. Que es prohibeixin els llibres d'autoajuda i "La Contra" de *La Vanguardia* i que se sotmeti el Punset a una màquina de la veritat; que Jorge Bucay sigui persona *non grata* i que es prohibeixi viatjar a l'Índia a tothom que hagi tingut contacte amb un llibre d'Osho o de Shirley McLane. Que els polítics optin per capitalitzar els bancs i capitalitzin també les persones i que als bancs, quan l'espifiïn, els passi el mateix que a les persones que l'espifien; que no hi hagi tanta diferència entre les sancions que reben els uns i les que reben els altres. Que *El Temps* de TV3 ens digui el temps que farà l'endemà i no el temps que ha fet avui, que això no té cap mèrit, que això ho pot fer tothom. Que els qui han gaudit d'una beca FPI acabin la tesi o tornin la bossa; que les beques Erasmus siguin un premi per als bons estudiants i es creïn les beques Stalinus per enviar els dropos a obrir rases a Sibèria. Que no vulguin "aguantar" tramposament la fruita dels supermercats. Que no es perdin les freqüències dels transistors. Que no hi hagi més embussos al nus de la Trinitat. Que *llueva café* a Alguaire. Que la Maria Pau Huguet recobri el deix occidental. Que qui la faci, la pagui, i que els que tot ho poden pagar no ho puguin fer tot. Que baixar-se la morfina d'Internet sigui delicte. Que no hi hagi grans superfícies mentre els clients no tinguin grans pressupostos. Que la sanitat sigui pública i generalitzada i que qui no estigui sa sigui atès immediatament i de manera gratuïta. Que sigui obligatori el "bon dia" als ascensors i en obrir qualsevol porta, i el "bon profit" a totes les taules, i a tots els llits, i a totes les nòmines. Que tothom s'adoni que la crisi econòmica és una conjuntura adversa però que la crisi ontològica és una ruïna irreversible. Que a l'hivern faci fred i a l'estiu no s'asclin les pedres. Que no ens tractin amb tanta condescendència, que no som rucs, que encara som capaços d'entendre alguna cosa. Que les tifes que els gossos escampen pels carrers es multipliquin per mil i embolcallin els cervells tumefactes dels propietaris dels gossos que passen de recollir-les; que la Gran Tifa els caigui a sobre.

JOSEP VALLVERDÚ

"…del Segre no se n'ha parlat"

RAMON RUBINAT

A punt d'acabar l'entrevista amb Josep Vallverdú, el mestre ens regala una lectura improvisada d'un fragment de *Catalunya Visió*. El text correspon al capítol dedicat a l'Alt Urgell, concretament al poble de Montferrer: és la glosa a una fotografia feta per Ton Sirera que ens mostra una humil família del poble. Josep Vallverdú, amb la veu afinada pels anys i un entusiasme d'aventurer novell, pondera la bellesa del text, l'excepcionalitat i l'eloqüència de la fotografia, i ens fa espectadors privilegiats de la seva lectura:

L'Espanya real és aquí, com en el retrat de Carles IV per Goya. És en la figura massissa del calb, home decidit, bon pare, una mica Pascual Duarte. És en la figura de l'avi que, en veure que l'havien de retratar, s'ha tret la negra gorra i s'ha lleugerament escairat. L'àvia se li ha posat a la vora com quan es van casar […]. La nena, gairebé com un cadàver estirat, aguantant-se l'alè. El país real és en tota l'arquitectura muntanyenca recoberta de calç que ha estat la nova pàtria per a aquesta gent. L'home calb ens prometé vint duros si li enviàvem la fotografia, no s'adonava que era ell qui ens feia un favor a nosaltres proporcionant-nos aquest document goiesc de primera qualitat. La gent que és capaç de viure amb les deixalles dels altres mereix sempre un viu respecte.

Aquesta ha estat una de les seves dèries: mirar el territori i explicar-nos-el. Nosaltres volíem que Josep Vallverdú ens parlés del riu i del tracte que el riu ha rebut al llarg del temps per part de les lletres i les arts. Al final de la conversa, però, ens adonem que també hem parlat de la vida, de l'escriptura, de la traducció, dels rius i de les muntanyes, de la gent, dels ordinadors i del joc de l'oca, de les escultures en paper maixé i de Juli Cèsar. Ens hem abocat al riu d'una conversa amatent i hipnòtica: parla el mestre, corre la vida plena i nosaltres ho admirem amb discreció. Josep Vallverdú mira la fotografia dels extremenys de Montferrer i, amb un laconisme heraclitià, conclou:

Ara això ja no hi és.

Nosaltres volem parlar, precisament, d'un assumpte que no sabem ben bé fins a quin punt ha estat o no ha estat; ens neguiteja el fet de no haver sabut trobar els escriptors i els artistes que han *tractat* creativament el riu Segre. Al dossier que el lector trobarà tot seguit, hi surten alguns d'aquests creadors, però el fet que no siguin evidents, que les obres inspirades pel nostre riu no tinguin cap protagonisme, ens incomoda: o bé els creadors han desatès el riu o bé som nosaltres els que no els hem sabut trobar. Quan li plantegem la qüestió, Josep Vallverdú se sorprèn tímidament:

No m'ho explico, no hi havia pensat. Ara… perquè ho heu suscitat.

A poc a poc, però, comencen a sortir les referències; de la basta extensió del seu saber, Vallverdú en comença a recuperar autors i obres; la relació, però, tot i l'excel·lència dels noms que hi figuren, no contempla una producció, una sèrie o una obra dedicada íntegrament al riu:

Agelet i Garriga va fer un poema al riu. Màrius Torres en té un de molt bonic, «*…un riu profund que corre/ per una nit d'hivern*», que això és impossible dir-ho millor! Jo vaig escriure prosa, de prosa se n'ha escrit. Joan Santamaria té alguna cosa sobre el Segre, també. Hem

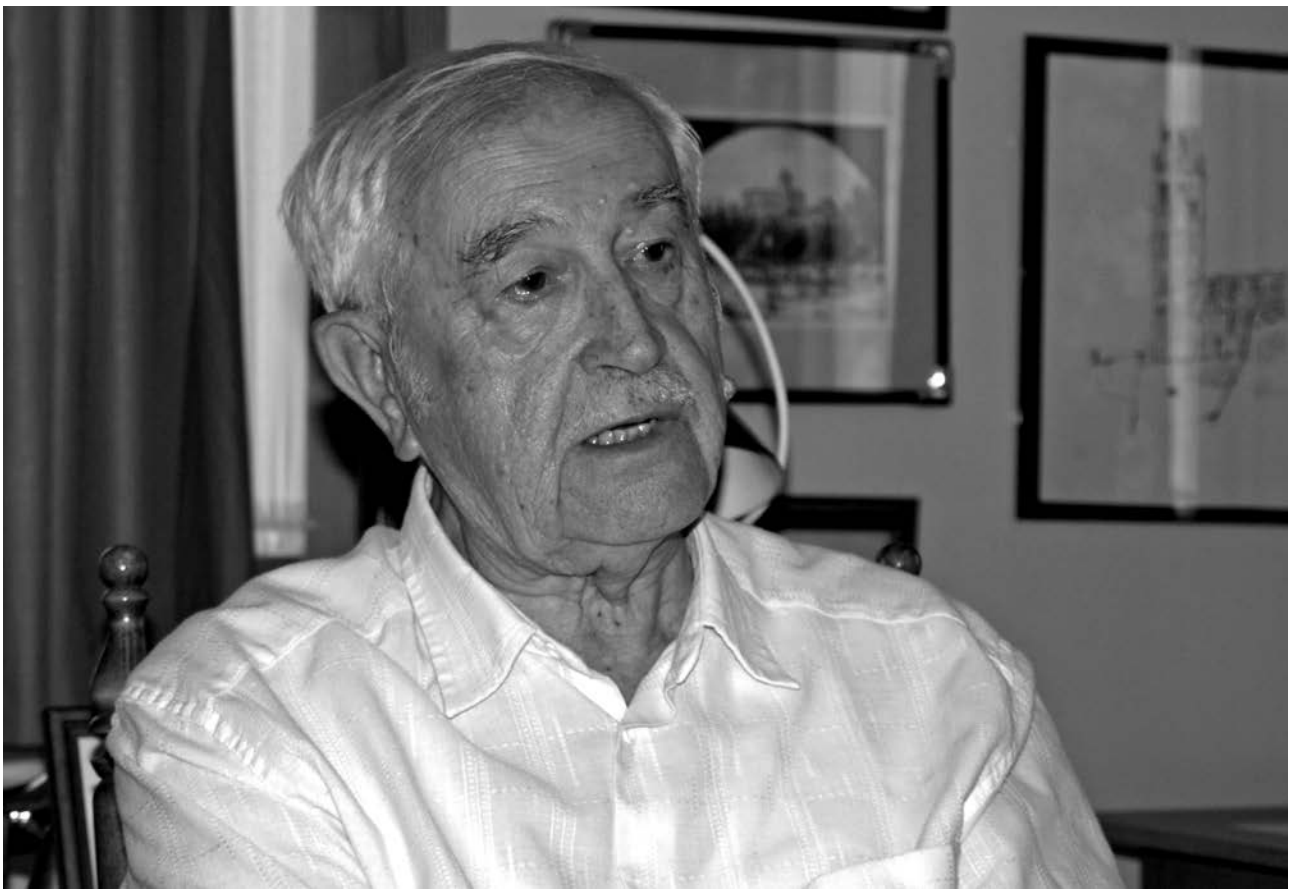

parlat de la boira, de la Seu Vella, però del Segre no se n'ha parlat.

La nostra conversa discorre de manera fluida i animosa, parlem dels afluents del Segre, dels altres rius, i en surten d'esquifits i flonjos, com el Farfanya, i d'altres, difunts, oblidats de l'aigua, com el riu Corb. Sembla que el nostre propòsit, la cerca de referències artístiques que tinguin el Segre com a objecte, és com aquests afluents insospitats: els parents llunyans de la genealogia fluvial.

El mestre continua donant-hi tombs. Als entrevistadors, la conversa ens balanceja de babord a estribord, d'estribord a babord, com si comandéssim una nau de les muntanyes russes: toquem l'assumpte que toquem, sempre hi ha un nord, una narració inspirada i plaent. I una novel·la del Segre? Se n'ha fet cap, de novel·la?

Hi havia una novel·la de Joan Barceló que passava a Lleida… Era el cas d'uns jueus als quals perseguien i sortia una mica el riu, però no en importància. També el cita Lladonosa a *La fi de Macot*, però li vaig dir: «Escolta, Lladonosa, no facis novel·les...». Perquè com que era historiador deia: «Els dos enamorats estaven damunt del pont que precisament la Paeria acabava de construir i havia pagat 2.600 ducats al mestre d'obres…».

Només trobem referències laterals. Com que no podem parlar del autors que han contemplat el riu, passem directament a parlar del riu:

El Segre és un riu important, les ciutats que tenen un riu petit sí que el valoren molt. Però les que tenen un riu gran… Per mi que, com que és una cosa tan acostumada, no hi pateixen. Tot amb tot, s'hi ha produït un canvi, amb aquesta canalització; però immediatament abans era molt brut allò, molt desastrós, i no convidava ni a nedar-hi. L'any 50 o 55, abans d'inaugurar-se les Basses, la gent anava a banyar-se al riu: sota el pont del ferrocarril hi havia unes toies prou grans i la gent en feia una platja.

Josep Vallverdú es posa dempeus i cerca un llibre a la prestatgeria que entapissa el seu despatx. Tornem a parlar d'aquest "bandejament" del riu per part dels creadors.

A mi, no se m'havia ocorregut fins que ho heu dit ara… Estic buscant aquell llibre que vam fer amb el Goñi, *Lleida cordialment*. Això [Vallverdú parla d'una de les fotografies del Segre], vist des de la universitat, una tarda que hi hagi uns certs núvols de la banda del Montsec, és impressionant: sortirien unes aquarel·les! Però no s'hi han dedicat.

I el riu ens porta a parlar del nostre llibre de referència, del llibre que, d'alguna manera, ha inspirat tot el dossier, *Els rius de Lleida*, que Josep Vallverdú va publicar l'any 1976.

Aquest llibre és conseqüència d'un capítol d'un altre llibre meu. A *Proses de Ponent* hi ha un capítol que es diu "El riu més llarg de Catalunya", i allí faig el recorregut del Segre i l'explico a la meva manera. *Proses de Ponent* és de l'any 68 i publicat el 70, i va quedar finalista del Premi Pla. Quan el va publicar un dels editors de Destino, em va escriure i em va dir que aquell capítol li havia agradat molt i em va demanar: «Vosaltres, que esteu fent *Catalunya Visió*, tu i el Sirera, faríeu un llibre sobre el Segre o sobre els rius de la banda de Ponent? Perquè ho publicaríem en aquesta col·lecció grossa que tenim nosaltres.» Al Ton Sirera, no podies planejar-li cap cosa que representés un

■ "…vaig aconseguir per miracle una prosa específica" ■

viatge que no saltés immediatament, perquè ell sempre deia: «A tot arreu em trobo com a casa menys a casa.»

Com el van preparar, aquest projecte?

Jo en vaig dissenyar el trajecte: començarem el Segre pel seu naixement i el resseguirem linealment fins a arribar a Massalcoreig, pràcticament fins a Mequinensa. Quan trobem un afluent farem una cosa: el pujarem. Les Nogueres les vam fer totes, però el riu Corb, per exemple, no, perquè desapareix a l'Urgell i n'hi ha altres que no porten aigua i són plens de brutícia. Tot ho vam fer amb un *dos cavalls* i sortint cada dos caps de setmana. Va sortir més descansadament que el *Catalunya Visió*, perquè per al *Catalunya Visió* havia de prendre moltes notes i aquí només em calia confirmar les dades sobre la marxa amb les fotografies. A més, ell [Ton Sirera] i jo vam treballar molt units. Sortíem plegats: jo prenia notes i ell feia les fotografies.

Vostè qualifica certs indrets com d'una gran bellesa, però el cert és que n'hi ha força, sovint, de llocs bells…

Hi ha un tros del riu que la gent no coneix i que és entre Ponts i Artesa, perquè queda darrere dels turons aquells, que és impressionant…

De la bellesa passem a les pulsions tel·lúriques…

Jo tinc una flaca per als rius i, d'altra banda, quan, no sé si el Sala Cornadó o el… ara no sé qui era, em va fer una carta astral, vaig descobrir que els cancs som de signe d'aigua. Els rius m'han agradat sempre; a més, a mi m'agradaria que el Segre fos navegable, com a l'edat mitjana; avui s'hi navegaria, si no hi hagués pantans.

…als perills, i al surrealisme…

Hi havia dones que deien als seus fills: «Nen, no vagis al riu a nedar que si t'ofegues et mataré.»

…en definitiva: a la vida.

El Segre era molt viu. Diuen que els buscadors d'or tot el que aconseguien era un polsim de no res, però tot això era molt viu. El professor Salvador Roca i Lletjós era pescador i jo l'havia acompanyat a pescar amb el pare. Per tant, hi havia des d'un catedràtic fins als pescadors de sempre. Hi havia barques, també, i recordo que l'any 28 o 29, allí on ara hi ha la passarel·la de Blondel, hi havia una barca que travessava el riu. També hi havia una plaça de toros portàtil, però s'hi va estar molt de temps, tot i ser provisional.

Amb nostàlgia i satisfacció, el mestre dibuixa allò que el riu ha estat i allò que és avui dia:

El riu s'ha convertit en un parc fluvial.

Passen els minuts i la nostra conversa tafaneja els calaixos i els armaris d'una vida i d'una saviesa. Dediquem uns profitosos minuts a parlar de la traducció, una tasca que Josep Vallverdú ha exercit per guanyar-se la vida i de la qual ha esdevingut un especialista consumat.

He escrit molts anys, fent moltes hores de classes i, a més a més, traduint molt […]. Traduïa de nit, feia classes de dia i escrivia quan podia.

Poques activitats pretèrites poden resistir la comparació amb el temps present…

Ara estava mirant unes beques per a traductors a Suïssa, això ja no m'afecta,

però penso: «Caram! Quin gust!». Una beca que, si la guanyes, passes tres mesos a Suïssa mirant els Alps al cantó de Fo… Aleshores va ser una temporada bona, però la resta he treballat com un guerriller: a hores, a estones.

Parlem de la rutina laboral, dels hàbits de l'escriptor i de la seva manera de desfer-se de cabòries i capficaments.

La Isabel diu que mai no m'ha vist escriure hores seguides […]. Escric molt, però molt de pressa, i tradueixo de pressa, també, perquè, si no ho fas, no resulta econòmicament. Perdó, en lloc de «de pressa», «de pressa i bé», vull dir. Però llavors jo al cap de tres quarts o una hora estic molt cansat potser perquè he escrit de pressa i aleshores baixo a l'hort i faig un cavalló d'enciams."

Parlem dels inicis, de l'aprenentatge de l'anglès…

Vaig residir uns anys a la Costa Brava i aleshores feia alguna classe d'espanyol als estrangers. M'espavilava a parlar anglès amb ells i així em vaig anar defensat. També vaig estudiar molt vocabulari i, al final, com que he hagut de traduir tants i tan diversos autors…

I de les dificultats de la feina en relació amb la seva circumstància vital.

A més, jo tenia un handicap, perquè vivia a Puiggròs. Jo era un tio de províncies, que diuen a Barcelona. Maria Aurèlia Capmany, que era molt amiga meva, se n'anava a les editorials i els demanava: «Què teniu, que sigui interessant per traduir?» Als de Barcelona, els quedaven els bombons i a mi m'enviaven uns totxos impressionants. Alguns estaven bé, però no triaves. Traduïa per a sis i set editorials. Jo no rebutjava res perquè ho necessitava.

De vegades el mestre ens revela algun secret.

Us confessaré una mena de secret de cuina: quan rebia un llibre nou, me'l llegia fins a la meitat només per veure el que els francesos en diuen "la liure", la marxa que té, el ritme. Aleshores no traduïa el primer capítol, traduïa el tercer i el quart… i després traduïa el primer, quan ja havia agafat el to, perquè, és clar, la impressió que té l'editor quan li portes el llibre és molt important i, a més, és útil.

Josep Vallverdú resum en poques paraules la seva vida de traductor.

Vaig començar als anys 50 amb una audàcia bastant… perquè no en sabia prou. És clar, jo havia fet llengües clàssiques (grec i llatí i una mica de sànscrit). Això em permetia tenir una base estructural de les llengües, coneixia les etimologies i mirant el diccionari vaig començar a traduir per a editorials petites de Barcelona per després aconseguir feina a Seix Barral, per a la qual vaig traduir unes cinc o sis novel·les. Quan es va poder fer en català, a partir dels anys 60, vaig traduir al català i no em va faltar mai feina. És més, hi va haver anys que vaig traduir tres i quatre llibres.

La tasca literària de Josep Vallverdú va lligada al seu compromís per rehabilitar la llengua i promoure'n l'ús. Així s'entenen articles seus com el que aparegué a *Serra d'Or* el 1961: "Necessitat d'una literatura majoritària", o la seva ponència per al congrés de traductors que ell mateix va organitzar l'any 66 i que va tenir lloc a Raimat: *El traductor i la llengua popular*. L'autor incideix en la tasca "creadora" que aleshores havien de realitzar els traductors:

…de vegades t'havies d'inventar paraules, si hi havia una expressió anglesa que deia "caminar com un ànec", doncs jo m'inventava el verb "aneguejar fins a la porta". Quan t'hi trobes endinsat, és una tasca enriquidora i, d'altra banda, no m'ha desplagut mai.

De la traducció passem a la literatura i, concretament, a una de les seves darreres obres, *Bestiolari*.

Aquest llibre va sortir rodat. Jo sóc un insomne, o bastant insomne, i de vegades em costa dormir i generalment em desperto molt aviat. A les cinc ja em desperto. I, entre que et despertes i et lleves, un dia vaig pensar: «El mosquit en la fosca ha pensat: m'agradaria ser mosca perquè així seria més gran.» Quina rucada, vaig pensar. I aquí a baix vaig pensar: «Escolta, això podria ser un bestiari.» L'endemà vaig somiar la girafa i, quan me'n vaig adonar, al cap de 30 o 35 dies ja tenia aquest *Bestiolari* pensat i, en certa manera, escrit. De manera que el vaig donar a Pep Coll perquè en fes el pròleg i em va dir: «Sí, però hi has posat pocs animals de muntanya». I aleshores hi vaig posar l'isard.

***Bestiolari* està il·lustrat amb dibuixos de Manuel Cusachs, vell amic de Josep Vallverdú, que no s'ho va haver de pensar gaire per participar en el projecte.**

Li vaig preguntar: «No em faries pas això?». Em va respondre: «Mira, deixo les escultures de la Sagrada Família i em poso a fer això.» Estava fent Sant Ignasi i Sant Josep de Calassanç. Va sortir rodat, jo mateix em moria de riure. Hi ha un punt de surrealisme, i això agrada molt a la canalla.

Passem fent saltirons d'un assumpte a un altre i acabem parlant del futur, dels projectes en els quals el mestre treballa actualment i d'aquells que pensa escometre d'ara endavant, i hi trobem de tot: poesia…

Hi haurà un altre llibre, possiblement, perquè ara ja tinc uns 40 poemes.

…un llibre sobre el joc de l'oca...

És possible que faci un llibre infantil sobre el joc de l'oca, perquè les figures que no són l'oca també són interessants i no representen res. Estava donant tombs a aquesta idea i podria ser.

…un dietari...

Ara estic fent un dietari, un nou dietari.

…una relectura d'algunes de les seves obres més apreciades...

Ara que en rellegeixo algunes pàgines, m'agrada molt el *Catalunya Visió*: vaig aconseguir per miracle una prosa específica.

Nosaltres volem acabar aquí, amb el "miracle d'una prosa específica", i volem retre a Josep Vallverdú el reconeixement que es mereix. L'obra d'aquest escriptor egregi explica el país, vivifica la llengua, esdevé document històric, és una farga de nous lectors, il·lumina el nostre territori i la nostra gent i ens els fa avinents; anihiladora de l'avorriment, companya amatent de nens, joves i adults, sempre ha estat una convidada a la prestatgeria del menjador, a la taula d'estudi i a la tauleta de nit.

El Segre no té una novel·la, però en la figura de Josep Vallverdú hi té, sens dubte, un exegeta incansable, un savi observador de la seva realitat i un dels pocs creadors que l'ha tractat, tot i que no de manera exclusiva, literàriament.

Ajuntament de Tàrrega

Museu Comarcal de l'Urgell
Tàrrega
c. Major, 11

horari visites

exposicions permanents

setembre a juny: de dilluns a divendres de 12 a 14 h
dissabtes de 12 a 14 h i de 18 a 21 h
diumenges i festius de 12 a 14 h

juliol i agost: de dilluns a dissabte de 12 a 14 h

entrada gratuïta

exposicions temporals

de dilluns a dissabte de 19 a 21 h
diumenges i festius de 12 a 14 h i de 19 a 21 h

Tancat: 1 de gener, dilluns de Pasqua, 1 de maig i 25 de desembre
Visites concertades amb guia: tel. 973 312 960 · museu@museutarrega.cat

EL SEGRE: UN CABAL DE CULTURA

L'any passat la ciutat celebrava l'Any del Riu Segre i un conjunt d'entitats lleidatanes representades sota el nom de Lleida Ambiental, entre les quals també hi és el Cercle de Belles Arts, van proposar-se que el riu Segre retrobés la seua dignitat com a riu i que la ciutadania prengués consciència que "un altre riu és possible". Es van programar i realitzar un bon nombre d'activitats que van anar treballant la idea de la necessitat de comptar amb un riu més viu, no un riu mort com el que la ciutat té al seu pas per Lleida, es van revisar aspectes tan importants com el cabal que ha de passar per la ciutat i la Paeria va aprovar en un ple de demanar el cabal mínim ecològic per al riu.

Nosaltres, des del Cercle de Belles Arts, i més concretament des de la seua revista ARTS, hem volgut continuar aquesta reflexió sobre el Segre, amb un dossier i una entrevista que fan interessants aportacions. Des de la visió sociocultural que aporta la revista hem tractat aspectes que poden relacionar la societat amb l'espai simbòlic que el riu representa, i si alguna publicació ens havia de guiar va ser *Els rius de Lleida* de Josep Vallverdú, amb qui compartim l'espai de l'entrevista, en què ens parla de la seua obra i de la seua relació amb el riu. Ja posats en el dossier, l'anàlisi continua des de la visió etnològica amb l'article de Xavier Eritja i el de Jordi Alfonso, la històrica amb l'aportació de Josep Carles Balasch, la literària amb Francesc Canosa, l'artística amb Francesc Gabarrell i la sociocultural amb Francesc Català.

En definitiva aquest dossier presenta el retrat d'un riu que, malgrat tot, encara pot recuperar la potencialitat que li pertoca; a falta de riu el que la ciutat ha retrobat és un espai lúdic de convivència que a poc a poc recupera l'espai perdut, potser com està passant amb la Seu Vella, que a partir de la creació del Consorci del Turó s'està vertebrant una nova realitat, al riu, la celebració de l'Any del Riu, la perseverança de Lleida Ambiental i les institucions lleidatanes li retornaran la dignitat fluvial per tornar a ser el protagonista de la geografia local i ocupar el lloc que li pertany en el cap i el cor dels lleidatans.

riu segre

REFER UNA "CULTURA DE RIU"

XAVIER ERITJA I CIURÓ

Quan cerquem en els referents històrics i etnogràfics aquelles formes, models o patrons, explícits o implícits, a través dels quals la nostra societat s'ha manifestat al llarg de la història, i ho fem a través de les experiències vivencials dels individus, ens podem trobar agradables sorpreses: vides singulars que segueixen patrons culturals diferents als expressats pel conjunt de la societat.

L'estiu del 2009, en la intimitat de l'entorn familiar i del cercle més immediat de coneguts, ens deixava Josep Mata Solé, *El Pescadoret de la Plana*. Membre d'una família de pescadors i barquers que es remunta al segle XIX, continuà l'ofici del seu padrí prenent la barca de la família: utilitzava els ormeigs tradicionals de pesca i després venia el peix als municipis de la ribera, passava gent a banda i banda de riu i prestava servei en tasques diverses de petit cabotatge.

El seu principal àmbit d'actuació fluvial comprenia el tram de riu situat entre les partides de Grenyana i la Plana, a banda i banda, i a l'entorn de l'actual parc de la Mitjana. Encara que de forma puntual, també havia navegat pels trams de riu compresos entre els termes d'Alcoletge i Corbins; fins i tot va arribar a treballar en el manteniment de la peixera de la séquia de Fontanet (Térmens).

Això va ser fins als anys seixanta del segle XX, moment en què va haver de deixar l'ofici. Però l'estret vincle emocional que mantenia amb el riu va fer que no deixés mai de navegar per les aigües del Segre; com el padrí que en la seva vellesa fa hort, ell navegà pel riu amb la seva barqueta fins que l'edat avançada li ho va impedir.

Josep Mata, *El Pescadoret de la Plana*, ha estat de fet el darrer pescador d'ofici del Segre. Un ofici la pràctica del qual es restringia a algunes famílies. *El Tòfol* (Rufea, Lleida), *El Pescadoret de la Plana* (Grenyana, Lleida), *El Treto* (Albatàrrec), *El Lluïset del Mestre* (Alcarràs), *El Francisco Nòria* (Seròs) o el *Tomàs de cal Marc* (Seròs) són noms que omplen les pàgines d'una memòria oral que s'endinsa a les darreries del segle XIX i que es manté viva fins als anys 50 del segle XX.

Les seves vivències expressen una manera atàvica d'entendre el riu i constaten la pervivència d'una cultura fluvial força arrelada a la societat de la ribera del Segre fins als anys 30 i 40 del segle XX. Un riu que llavors constituïa un important i actiu escenari social, força concorregut per "gent de riu" com els pescadors, amb els seus ormeigs de pesca i les seves barques, els barquers, que menaven les barques de pas, o els raiers del Pirineu, que transportaven tramades de fusta fins a les serradores de la plana.

Tot aquest món que avui mirem de copsar des d'una certa nostàlgia ha desaparegut. La imatge que avui mirem de reconstruir no deixa de ser una percepció subjectiva, una visió romàntica i poc realista, pensaran molts. Però en qualsevol història personal on el riu és el protagonista sempre afloren vivències intenses i carregades d'emotivitat; *El Pescadoret de la Plana* no sabia pas viure sense la seva barca i el contacte amb el seu riu. Potser és aquest el sentit que cal recuperar.

Avui, aquesta experiència vivencial l'hem perduda i vivim d'esquena al riu. D'ençà dels anys 30 del segle XX, el Segre ha deixat de ser un escenari social actiu i ha passat a tenir un paper marginal; avui no és més que un miserable curs d'aigua, un simple canal de drenatge per on s'evacuen els sobrants de la nostra societat. Aquest procés de degradació

Pas de barca habilitat després de la riuada de 1907, amb un llagut portat de Mequinensa (1907) Lérida. *Servei provisional de pas pel Segre*, postal, fot. Àngel Toldrà Viazo, núm. 1953.

Imatge de dones fent bugada al riu (circa 1930). Ateneu Popular de Ponent / Arxiu Municipal de Lleida.

Gravat "Camí vora el Segre", d'Antoni Ollé Pinell (Lleida 1929).

dels ecosistemes fluvials està intrínsecament lligat a un model intensiu d'explotació dels recursos naturals que deixa el riu sense cabal i amb uns nivells de qualitat de l'aigua molt baixos. Les perspectives de futur no semblen millor: a l'estrès actual del sistema s'hi hauran d'afegir els possibles efectes del canvi climàtic. Al ritme actual, tot apunta cap a un col·lapse dels sistemes fluvials.

La solució passa per un canvi cap a un model de gestió integrat de tota la conca del Segre que permeti garantir la sostenibilitat del sistema i atendre de manera equitativa les diferents demandes socials, inclosa l'ambiental. Tanmateix, per poder-ho fer cal sobretot voluntat política i, ara per ara, no n'hi ha.

Davant d'aquest panorama tan desolador és normal que, tot i reconèixer el valor simbòlic del riu, la societat no només vulgui viure donant-li l'esquena, sinó que fins i tot en l'imaginari col·lectiu es manté la imatge pejorativa d'un riu brut, abandonat, marginal i perillós.

Per aquest motiu, si pretenem canviar el model actual, abans caldrà capgirar la percepció que tenim del riu i transformar-la en una demanda que, des de la societat civil, en reclami la recuperació com a escenari social. Ja fa anys que s'està fent esforços per mirar de canviar aquesta visió i cada dia estan sorgint noves propostes que, des de sensibilitats diferents, ofereixen una nova mirada.

Des de la perspectiva ambiental, avui el Segre es percep com un gran corredor ecològic on prenen una especial rellevància aquells reservoris naturals que tenen un alt valor ambiental i que recull l'*Inventari de zones humides de Catalunya* (Departament de Medi Ambient). De fet, moltes de les propostes de recuperació i educació ambiental parteixen d'aquest plantejament: l'aiguabarreig del Segre-Noguera Pallaresa (Alòs de Balaguer), el també aiguabarreig del Segre-Noguera Ribagorçana (Alcoletge, Corbins, Vilanova de la Barca), el parc de la Mitjana (Lleida), els aiguamolls de Rufea (Lleida) o l'aiguabarreig del Segre-Cinca (Baix Segre i Cinca) en són una mostra.

També des del món de l'esport el riu pren una significació especial. Des dels anys 40 i 50 del segle XX, són diversos els clubs de piragüisme i les societats de pescadors que utilitzen el riu com a espai habitual per a la pràctica esportiva, tot i les condicions en què moltes vegades ho han de fer. D'altra banda, la recuperació d'alguns entorns fluvials com a parcs urbans o la plasmació del camí del riu permeten entendre l'entorn fluvial com un espai de gaudi i de lleure. En aquest mateix sentit, no volia deixar d'esmentar propostes com la de la Transsegre (Balaguer), amb 27 edicions,

Carruatge passant sobre el riu a l'altura de Pardinyes (c. 1930). Ateneu Popular de Ponent / Arxiu Municipal de Lleida.

o els inicis de l'Aplec del Caragol (Lleida), on el riu ha esdevingut un veritable escenari de festa.

L'any 2006, l'Ateneu Popular de Ponent va dedicar al riu una de les campanyes del *Coneixes la teva ciutat?* Amb el nom suggeridor d'*El riu Segre, un protagonista anònim*, es va voler abordar el tema des d'una perspectiva global, però mirant de copsar les diferents percepcions i, d'aquesta manera, entendre el riu com una realitat complexa.

Va ser aleshores quan va sorgir la proposta d'aprofundir en una nova visió: la recuperació de la memòria històrica i etnològica del riu. Des de la Fundació Nova Cultura de l'Aigua, s'insisteix precisament en la necessitat de "recuperar els escenaris socials de l'aigua, que formen part essencial del patrimoni cultural i de la memòria col·lectiva". Aquesta nova visió persegueix, de fet, un doble objectiu: el reconeixement del riu com a escenari social i històric complex i la creació d'un imaginari on el riu esdevingui un nou subjecte cultural.

I, en aquest sentit, en territoris com el Pirineu o la ribera de l'Ebre, on el riu continua sent un referent social important, moltes propostes parteixen precisament de la recuperació de la memòria col·lectiva. Per citar-ne només alguns exemples, destaquen l'activitat portada a terme per les associacions de raiers (Coll de Nargó, Segre; la Pobla de Segur, Noguera Pallaresa), el Centre d'Interpretació de la Reserva Natural de Sebes (Ebre, Flix), la competició esportiva de la Lliga de muletes a l'Ebre, activitats de lleure vinculades al turisme rural (pontones amb perxa) a la zona del delta de l'Ebre, la construcció del nou llagut turístic *Lo Sirgador*, al Baix Ebre, o la recuperació del llagut *Cardenal* (Faió).

Pel que fa al nostre àmbit d'actuació, experiències com l'exposició itinerant *El Segre, la memòria d'un riu*, la capbussada popular al riu Segre o la baixada de pontones del delta de l'Ebre per la canalització del Segre, emmarcades dins de l'Any del Riu Segre (2010), són una resposta encara tímida a la necessitat d'engegar noves dinàmiques on la recuperació de la memòria històrica hi juga un paper fonamental. En el nostre cas, però, encara estem cercant els referents necessaris per construir el nou discurs.

És en aquest punt final on tornem a recuperar la figura de Josep Mata Solé. Entendre el riu a través de la percepció d'aquests personatges suposa un primer pas en el reconeixement del riu com a realitat social des d'un vessant històric i etnològic, però sobretot ens ha de permetre formular a través de l'experiència històrica noves maneres de socialització dels espais fluvials.

riu segre

EL RIU A GRENYANA:[1] SUBSTRATS

Com el riu, tot el paisatge es belluga, canvia o s'asseca.

JORDI ALFONSO

Paisatge viscut

L'any 2010 sortien a concurs públic els drets del pas de barca de Grenyana. Ningú no va optar per adquirir-los. El pas de barca era menys espectacular que l'arquitectura monumental dels darrers ponts construïts a Lleida, però no deixava de ser un vincle, si més no històric, entre els dos marges del riu.

Josep Mata, *El barquer de la Plana*, vivia a la vora dreta del riu. Durant anys va emprar les seves barques per passar-hi gent i mercaderies d'una banda a l'altra. Mata va ser l'últim d'una família dedicada a aquesta tasca unitiva i, segurament, va ser l'últim dels barquers del riu Segre.

L'afició de les barques li venia per tradició familiar, però també era una cosa personal, tant és així que pel seu viatge de noces va triar anar a Amposta per poder contemplar els enormes llaüts que en aquell temps salpaven del port. Segurament també tenia una certa perspectiva lúdica de la seva feina adreçada als més petits, ja que disposava d'una barca

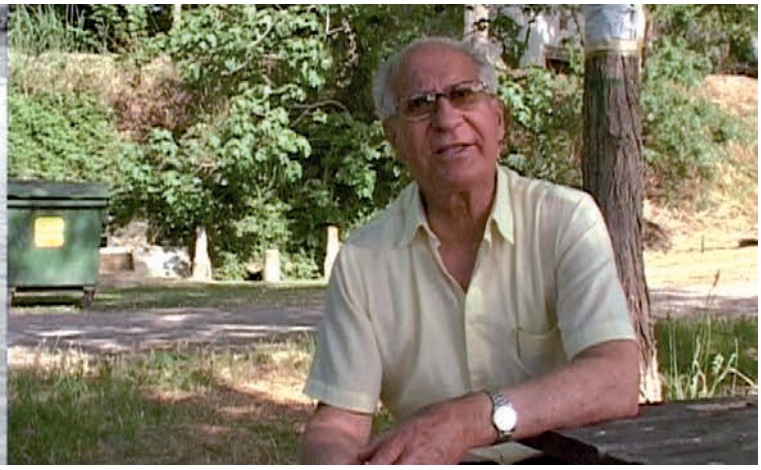

especial per a ells, molt més petita que les que feia servir per als adults i els trasllats de càrrega.

Aquestes històries relacionades amb la partida de Grenyana van ser enregistrades directament dels seus protagonistes o descendents per Francesc Terès i publicades posteriorment en un llibre. Una de les que relata té a veure amb un accident fortuït. En traslladar un carregament de llenya des d'una de les illes del riu a l'altra vora, un cop d'aigua va capgirar la barca, els homes van caure juntament amb els troncs de llenya que, per sort, van anar riu avall sense ferlos cap mal. Del relat del fet d'en Terès se'n desprèn un cert sentiment de respecte cap al riu, respecte propi de les poblacions de ribera la quotidianitat de les quals a vegades es veu afectada per episodis tràgics que es recorden d'una generació a l'altra.

Fins avui dia l'aigua proveeix la partida de molts recursos. La casa on va néixer Terès és ara un camp de cultiu intensiu de fruiters. Malgrat tot, Terès era capaç de situar-se perfectament seguint la xarxa de reg, la mateixa que distribueix l'aigua a tota l'horta. El braçal que baixa de la séquia, un regador o una pala determinada li servien per ubicar el que havia estat la casa familiar.

Gran part d'aquest sector de l'horta es rega inundant les parcel·les, aquest és un sistema que tendeix a desaparèixer, la qual cosa provocarà noves transformacions en un paisatge que des del primer terç del segle passat s'ha transformat molt a causa de la introducció de tecnologies necessàries per al desenvolupament econòmic.

Quant al reg, les noves pràctiques tendeixen a extremar l'economia de l'aigua, però en el marc territorial de Catalunya l'estalvi en el reg contrasta amb els usos de l'aigua d'altres sectors econòmics com els de l'oci i el turisme, en els quals el consum és extrem.

Paisatge subjectiu

La séquia de Fontanet, que creua Grenyana per la part més alta, és un vestigi de la cultura musulmana. A la mateixa séquia, el molí de Cervià també és un signe més de les interaccions i les intervencions humanes que configuren el que s'entén com paisatge cultural de la partida.

Si s'observa el molí o la séquia, es fàcil evocar el rastre d'altres èpoques, que de seguida es poden enllaçar amb l'edat mitjana, amb el mateix molí i amb la guerra dels Segadors, que va provocar la seva devastació i posterior reconstrucció. Així mateix, l'ofici de barquer forma part d'un imaginari mític. Igualment, en parlar del riu s'ha esmentat el respecte que li té la gent que hi viu a prop. Hi ha molts elements integrats en el paisatge que desprenen una càrrega simbòlica que contribueix d'una manera o altra a la identificació de les comunitats amb el seu territori.

Diferents manifestacions artístiques han contribuït a crear valoracions estètiques i simbòliques en les quals es pot intuir el reflex d'aquesta tendència a la mitificació de determinats aspectes del territori. A Catalunya, aquest fet ha ajudat a enfortir sentiments nacionals que van catalitzar-se en moviments com el Modernisme i el Noucentisme, l'origen dels quals es pot trobar ja a la primera meitat del segle XIX amb la Renaixença. Els seus ideals quant al paisatge i la natura han perdurat fins avui, amb un sentiment d'arrel tel·lúrica. Aquest paisatge més o menys idealitzat ha deixat una important empremta d'identitat, tot i que a vegades ha entorpit una mirada més real i de major autoestima del paisatge local.

En qualsevol cas, el desenvolupament econòmic és un dels principals elements conformadors del paisatge al llarg de la història, també a Grenyana. L'agricultura, la ramaderia i la indústria hi han deixat els seus traços que, no pel fet de

ser menys artístics deixen de ser referències culturals. La cultura és també la manera com cada societat afronta la subsistència.

Paisatge cultural

El pla urbanístic del riu, endegat després de les inundacions de 1982, va acabar l'any 94 amb la incorporació de la Mitjana en un extens parc fluvial. Abans del desenvolupament efectiu del pla, la Mitjana era una àrea natural indeterminada. Hi havia una associació que apel·lava per a la conservació d'aquell espai natural. Josep Vidal era el representant del Col·lectiu Natura. Els integrants del grup miraven d'impedir la caça descontrolada que s'hi practicava, una tasca que en ocasions suposava un risc per a la integritat personal. Vidal també va protagonitzar un dels episodis que podia haver compromès l'existència de la Mitjana actual.

Segons Jesús Vidal, amb la permissivitat de l'Ajuntament de Lleida, Fecsa i una empresa d'Osca es va iniciar una tala massiva d'arbres que hauria acabat amb el bosc. L'elèctrica pretenia eliminar tota la vegetació i drenar la zona per, així, alliberar obstacles en la captació d'aigua cap al canal que condueix a la central de Seròs. Les queixes de l'associació a l'Ajuntament van acabar aconseguint que s'aturés la tala d'arbres.

Avui dia, el parc de la Mitjana està perfectament integrat al teixit urbà, constitueix un centre d'interpretació de la biodiversitat del bosc de ribera i també una dotació ludicoesportiva. Però, tot i que el parc forma part de Grenyana, per a la partida és un espai aliè. La Mitjana, com altres infraestructures importants de Lleida adreçades a la interpretació del paisatge, pertany a altres barris. El molí de Sant Anastasi, a la Bordeta, o el Museu de l'Aigua són dos exemples més que es mantenen desconnectats de Grenyana, tot i que comparteixen la mateixa història, el mateix valor i el mateix sentit.

La comprensió i la identificació amb l'entorn passa per una apropiació afectiva de la comunitat que hi viu.

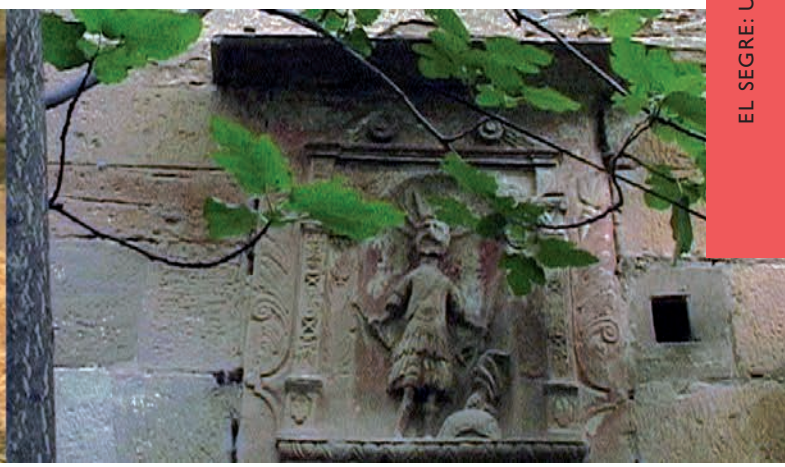

D'altra banda, la carretera de Grenyana, que té dues de les entrades al parc, s'ha vist en aquests darrers anys envaïda per camions de transport de material pesant per a la construcció.

Durant anys, una gravera va extreure àrids de la llera del riu i, amb l'expansió de la construcció, s'ha reconvertit en una important indústria de prefabricats de formigó. Situada al camí d'accés al parc, s'ha anat estenent i ara ocupa terreny de cultiu i forestal.

La sobreexplotació pot posar en risc la continuïtat dels ecosistemes i, en conseqüència, la de l'agricultura, la ramaderia i la pròpia cultura d'un territori. El terme *sostenible* és un mot devaluat, la sostenibilitat s'interpreta habitualment com la manera de satisfer les necessitats de les poblacions d'avui sense comprometre les de generacions futures. A hores d'ara, aquesta "definició" és imprecisa, perquè les necessitats i les opcions poden ser diferents segons cadascú. Sovint, també polítics corruptes i multinacionals depredadores utilitzen el concepte de desenvolupament sostenible per definir les seves activitats.

L'explotació del riu Segre per Fecsa-Endesa, els transvasaments actuals i els projectes futurs posen en perill la continuïtat de la vida dels pobles que depenen de la seva aigua. Actualment hi ha períodes en què les captacions d'aigua deixen el riu sec en alguns dels seus trams. Igualment, aquestes captacions provoquen la reducció del seu cabal i, en conseqüència, es produeix un índex de contaminació extrem, sobretot al tram més baix.

Potser la sostenibilitat implica que tot el que genera un paisatge s'ha de destinar al medi natural i a les poblacions i cultures locals. En això residiria el vincle íntim entre els habitants d'un lloc i el seu paisatge cultural. La sostenibilitat hauria de ser social, econòmica i ecològica, ja que el límit del desenvolupament el determina el medi. És una obvietat que, si els recursos s'esgoten, no pot continuar desenvolupant-se.

[1] Reportatge de l'any 2010. Tema: el riu Segre des de la partida de Grenyana a partir d'actualització d'imatges d'arxiu i entrevistes. Entrevistats: Txell Pastor (tècnic mediambiental), Jesús Vidal (Col·lectiu Natura), Jordi Esterri (pagès de Grenyana), Francesc Terès (historiador de la partida), Marc Sans (tècnic del Museu de l'Aigua) i Xavier Eritjà (Ateneu Popular de Ponent).

riu segre

EL SEGRE QUE PASSA PER LLEIDA

FRANCESC CATALÀ I ALÒS

Fa un fred humit i camino arraulit cap a la barana de la Banqueta per guaitar el Segre, a baix. Entre l'espessa boira, hi veig els arbres i matolls gebrats envoltant aquest petit serpent marronós que és el riu al seu pas per Lleida. L'espectacle no m'anima a romandre-hi gaire i continuo el camí, riba amunt, a l'alçada del pont encara, d'esquitllada, hi faré la darrera ullada, el paisatge no ha canviat gaire, els malalts arbres del Xoperal definitivament tampoc l'aforeixen.

Records d'infància. Francesc Català

Des dels temps més antics, la mateixa prehistòria, l'home ha tingut tendència a establir-se prop dels rius.

Les ciutats situades a la vora d'un riu són, virtualment, totes les de les zones passablement habitables del planeta.

No obstant, què en fan, els homes, els ciutadans, sobretot, dels rius? N'aprofiten l'aigua a llur altura? Ben poques vegades. Un nivell aquós que passa sota els murs d'una ciutat serveix, a tot estirar, per endur-se'n les deixalles; és de més amunt que els homes aprofiten l'aigua mitjançant séquies que en deriven el cabal principal, i irriguen les hortes o aporten, això sí, aigua potable a la població.

Quant al cabal en ell mateix, que poc cas en fan els ciutadans! Els "flâneurs" del Sena, es miren gaire l'aigua del riu? I els qui, apressats, circulen per l'Embankment, a Londres, o s'aboquen a les finestres sobre l'Onyar, a Girona, tampoc no fan altre que donar una ullada distreta a la correntia.

Les ciutats modernes semblen desposseir els rius de llur encís. La llibertat de l'aigua, una de les màgiques, i a voltes tràgiques, llibertats del món natural [...].

Josep Vallverdú, *Els rius de Lleida*, Edicions Destino, 1973.

El riu i la boira. Autor: Francesc Català.

Després de la Seu Antiga, un dels símbols més importants de la ciutat de Lleida és el riu Segre, un riu generòs que ha nascut a l'Alta Cerdanya de la Catalunya Nord, per recollir d'Andorra la Valira i davallar dels Pirineus cap a la plana interior de Catalunya, i ja no deixarà territori català fins a desembocar a l'Ebre, que el durà al mar. El Sicoris ja en l'antiguitat era la porta d'accés a la ciutat través del pont romà i la seua riba ha donat forma a l'entramat principal de la part baixa de la ciutat moderna.

Fulletó "El parc de la Mitjana de Lleida". Regidoria de Medi Ambient i Horta de l'Ajuntament de Lleida.

A l'inici d'aquest escrit he triat una cita del llibre de Josep Vallverdú que explica, tot i haver estat escrita fa trenta-vuit anys, moltes coses de la relació contemporània del riu amb la ciutat. Quan parla de l'aprofitament de l'aigua a ran de ciutat no puc fer altra cosa que pensar en el rapte que representa el canal de Seròs. Si ja baixa poca aigua pel riu per la regulació que se n'ha fet als embassaments d'Oliana, Rialp i Sant Llorenç de Montgai, just abans d'entrar a la ciutat hi desapareix cinquanta vegades la quantitat d'aigua que es deixarà per al seu pas per la ciutat, és més "riu" el canal que el mateix Segre. Sí, les dades són tan escandaloses que si la ciutadania les conegués es posarien les mans al cap.

Quant a aquest aspecte, sense que se n'hagi fet gaire debat, estem davant d'un dels grans reptes que té la ciutat, encara que només una petita part de la societat sembli que n'és conscient. El tema del cabal del riu s'ha treballat en els darrers anys, concretament amb la celebració de l'Any del Riu el passat 2010, en què un conglomerat d'associacions sota el nom de Lleida Ambiental van fer un seguit d'activitats de tota mena i van demanar activament la revisió del cabal que en flueix per Lleida. L'aigua que baixa pel Segre al seu pas per la ciutat és d'1,4 m^3 per segon, quan, segons directrius ambientals estatals i de la Unió Europea, hauria de ser de com a mínim d'un 10% del seu cabal mitjà, o sigui, per sobre de 10 m^3/s, segons preveuen els estudis de l'Agència Catalana de l'Aigua. Imaginem-nos el canvi que això suposaria a tots els nivells en la percepció del riu, el seu aprofitament per a la ciutat i quant a la seua salubritat. Per començar seria un riu i no un mig canalet, mig estany, que en moltes zones no arriba ni al pam d'aigua. Les concentracions d'elements tòxics a l'aigua són altíssimes i només li manca l'arribada d'aigua a mig depurar del Noguerola per acabar-ho d'adobar, tot i que amb els 250 l/s que aquest aporta encara li representa un respir. Així que tenim ja una de les raons per les quals la ciutat ha viscut d'esquenes al riu. Perquè ni és riu i ni tan sols es percep com a riu. L'espai simbòlic que representa queda en això, només en simbòlic. El que fa més de cent anys té la ciutat de Lleida al seu pas per la ciutat no té res a veure amb el Segre. Ho hem pogut constatar en aspectes com la literatura que hem pogut trobar sobre el riu: la recerca ha donat un resultat pobríssim, el llibre que hem esmentat de Josep Vallverdú i poca cosa més, aquest és un bon indicador, si no s'ha emprat el riu com referent literari és que no hi havia tal referent.

Arribats a aquest punt és quan ens tornem a preguntar com ho fa Vallverdú, el cas que en fan els ciutadans del pas del riu. I a Lleida, el cas és nul, si abans de la canalització el que hi havia sota el mur de la Banqueta i el Xoperal era un caos de matolls i arbres que havien crescut mig malats, conjunt que no convidava per al gaudi, amb la canalització es va

Imatges aèries del riu Segre al seu pas per Lleida. Autor: Xavier Goñi.

perdre l'oportunitat de recuperar l'aspecte de "riu" que ha de tenir el Segre i es va convertir en canalització, en una llera marcada per grans roques que han acabat plenes de fang i grava i amb ben poc marge per a la vida aquàtica que hi malviu i sense possibilitat de gaudir-ne per a res o utilitzar-lo com a zona de bany. Quantitat de ciutats estan recuperant els seus rius per fer-hi zones de bany i platgetes que donen una nova vida al riu. Per a aquests usos hem de remuntar-nos molts anys enrere, però, quan la gent de Lleida s'hi banyava, al riu, i tant. Ara, però, ni la qualitat de l'aigua ni la pudor que fa al període estival ho fa aconsellable, com a molt alguns atrevits prenen el sol a la gespa torrantse plàcidament. Quin és el problema, ens tornem a preguntar? El cabal, un riu sense cabal no és riu, és un canal, i un canal no és un riu, no pot ser més clara la resposta. Quan es va projectar la canalització del Segre entitats ecologistes, la societat de pescadors i els mateixos piragüistes van demanar un curs d'aigua més "natural" i amb cabal suficient per als usos lúdics i esportius que se li podien donar. El cas va ser nul, arguments com la perillositat en cas de riuada i altres raons van impedir que fossin recollides les seues demandes.

El darrer paràgraf que he citat de Vallverdú parla de l'encís que les ciutats modernes treuen al riu convertint-lo en canal... ai las! Potser ja ho intuïa, com quedaria el Segre, fet un canal recte que baixa des de Pardinyes fins als instituts encotillat dins la canalització. El curs d'un riu mai és així, va serpentejant i creant unes illetes per ací i allà on hi creix vegetació i és el refugi natural de la fauna aquàtica que hi habita, ja en els primers mapes de la ciutat hi ha dibuixades illes al bell mig de la ciutat com les que trobem a la Mitjana. No sóc pas jo qui hauria de dir com ha de ser aquest arranjament de la llera del Segre, però hi havia alternatives. El resultat final el podem veure, un riu amb poca aigua, ple d'algues i en què les carpes arrosseguen la panxa contra la llera, amb una fauna aquàtica que sembla que hi sigui per donar ambient al riu, no hi trobarem pas gaire fauna indicadora de salubritat, només les espècies més resistents hi habiten. I per més que ens hi esforcem, no deixarà de ser una zona enjardinada, la canalització, un lloc on el Segre hi és com a guarniment de la gran zona de gespa. El darrer any es va arranjar el marge dret del riu, i bé que ha quedat, però no té res a veure amb l'espai que pertany a la llera d'un riu. No deixa de ser una zona enjardinada com ho podria ser una plaça qualsevol.

Per sort ha plogut molt des d'aquells temps i moltes coses han canviat al voltant del riu i encara en falten moltes més perquè puguem parlar del riu i la seua relació amb la ciutat amb una vitalitat plena. Si tornem al tema de la canalització, l'anomenat parc del Segre o de la Canalització ha estat clau en la recuperació del riu quant a espai lúdic, lluny queda el deixat xoperal per entrar en una nova etapa en què els lleidatans amb el pas del temps l'han convertit en espai per passejar, córrer, anar en bicicleta i més recentment improvisat camp de futbol de diversos col·lectius d'immigrants que no hi falten cada diumenge. La vitalitat que es viu al Parc del Segre l'ha convertit en l'espai lúdic de la zona baixa de Lleida. I, prenent-lo com a eix, hi ha importants novetats per comentar. Començarem per l'est, o sigui, per la Mitjana. Aquestes 90 hectàrees de bosc de ribera que hi ha a la punta de la ciutat s'han convertit, amb els anys, en un autèntic privilegi per a la ciutat. Poques poblacions trobarem amb un parc "salvatge" com la Mitjana a un quilòmetre escàs del centre de la ciutat, l'accessibilitat és una la de les claus de l'èxit de la Mitjana, no calen desplaçaments llargs per arribar-hi i tothom hi va a fer una passejada de tant en tant, fins i tot s'ha convertit en un lloc ideal per a la celebració de pícnics i festes familiars. En tot l'espai hi trobem força gent de totes les edats i condicions socials, famílies, immigrants, esportistes, etc., que troben en aquest espai un bon lloc d'esbarjo, però això queda en anècdota si ens fixem en tota la feina que s'ha fet al voltant

del Centre d'Interpretació de la Mitjana, les activitats que organitza i la bona acollida que té per part de la ciutadania. Per tant, en conjunt podem dir que a la Mitjana comença amb bon peu el retrobament de la ciutat amb el riu.

Uns centenars de metres més avall, hi trobem les comportes de Pardinyes, aquesta construcció de l'any 1912 és la gran culpable del poc cabal que passa per la ciutat, com ja hem dit més amunt. No és ara moment per demanar-ne la demolició, no. Però sí que s'actuï amb racionalitat; no fa gaire la Comunitat Europea ha amenaçat de sancionar Espanya per no fer cas de la normativa que regula el cabal mínim ecològic dels seus rius europeus i la Paeria ha aprovat per unanimitat una petició d'augment del cabal circulant variable entre 9 i 18 m^3/s. A sota mateix de les comportes trobem l'espai anomenat dels ànecs, on s'hi ha repoblat una illa amb arbres i hi viu un conjunt d'aus aquàtiques i on la gent s'ha afeccionat a anar a donar-los menjar. És un espai també aprofitat pels grafiters per fer murals de gran format i on també hi ha instal·lat el rocòdrom del Club de Pardinyes per practicar l'escalada; per tant, ens tornem a trobar amb un espai intermodal en què conflueixen gent amb interessos ben diversos i un espai comú.

Si anem canalització avall, trobem el Camí del Riu que arriba fins a Butsènit, un camí recent, que encara molta gent desconeix, però que eixampla aquesta comunió de la ciutat amb el riu adequant uns espais que no eren utilitzats, tot un seguit de zones de pícnic, camins senyalitzats i de còmode accés han aportat un nou allargament per la zona del sud de la ciutat que fa de contrapés amb la Mitjana, per tant, sembla que l'eix del riu s'equilibra per dalt i baix aportant noves oportunitats als lleidatans de connectar amb l'espai fluvial. No em cansaré de dir-ho, que hi manca, però, el més important, que és disposar d'un riu viu, sanejat i amb el cabal que el faci respectable. Fa uns dies vaig escoltar una nena que abocada a la passarel·la dels Camps Elisis preguntava a la seua mare perquè baixava tan poca aigua pel riu. La mare, sense pensar-s'ho gaire, li va contestar que devia ser perquè havia plogut poc aquest estiu. I, és així com la gent es queda sense saber gairebé què dir ni què pensar en veure un riu esquifit que a dies gairebé ni omple el pobre espai que li han reservat.

Un fulletó editat per la Regidoria de Medi Ambient i Horta de la Paeria fa publicitat dels espais relacionats amb el riu i l'aigua a la ciutat. L'elenc és extens i engrescador, un es troba amb un panorama desconegut per a la majoria de la població. Aiguamolls de Rufea, el GR 3 que creua la Catalunya Central, els molins de Cervià, la boquera de la séquia de Torres... tot plegat demostra que encara hi ha molta feina per fer al voltant del riu i que la celebració de l'Any del Riu el 2010 va despertar aspectes latents. Ja he fet palès a través d'aquestes línies que va ser el teixit associatiu de Lleida el que va impulsar aquesta celebració i que hi va implicar les institucions, en aquesta línia de treball hauríem de treballar des de la ciutadania prenent el riu com allò que és, un dels principals símbols de la ciutat, no els nous ponts que s'hi han fet, sinó el riu mateix, i retrobant-lo per als usos que el segle XXI li té reservats, que són l'espai lúdic, de biodiversitat i de retrobament dels lleidatans amb la seua ciutat, mentre això no s'acompleixi encara mancarà alguna cosa en la nostra autoestima, que tan tocada està de vegades. Al riu Segre, en el seu pas per la ciutat ja no són ponts ni monuments el que li falta, és alguna cosa més bàsica que això, és l'aigua mateixa i el reconeixement dels seus pobladors. En la cultura contemporània de la ciutat el Segre hi havia desaparegut, les raons les hem anat desgranant i els símptomes de recuperació també són evidents; per això ha estat la mateixa massa crítica que existeix a la ciutat la que ha impulsat aquesta nova relació amb el riu, una relació que s'ha desvetllat per entrar en noves i esperançadores etapes que donaran bons resultats si tots hi posem l'esforç i la voluntat necessàries.

Fulletó "Visites i propostes d'interès sobre el riu Segre al seu pas per Lleida". Regidoria de Medi Ambient i Horta de l'Ajuntament de Lleida.

riu segre

LA RECERCA SOBRE EL RIU SEGRE A TRAVÉS DE LES IMATGES FOTOGRÀFIQUES (DE MITJAN SEGLE XIX A MITJAN SEGLE XX)

JOSEP CARLES BALASCH I SOLANES

Una eina molt valuosa que aprofiten els investigadors que fan recerca històrica dels rius és la fotografia antiga, ja que aquelles imatges permeten l'accés a una informació d'àmbit espacial gairebé sempre desconeguda i sobretot veraç sobre com eren en el passat els espais fluvials, i aquest seria el principal avantatge respecte als altres documents gràfics que precedien la imatge fotogràfica. La localització i l'estudi dels fons fotogràfics antics és, des de fa uns anys, una nova via que cal explotar des de les ciències centrades en la Terra i les aigües, entre les quals hi ha la Geografia. Ja des de fa uns quants anys aquesta nova font permet reconèixer com era l'espai fluvial del riu Segre a mitjan segle XIX, els canvis que ha sofert la llera des de llavors o reconstruir alguns successos mal coneguts i dels quals només es disposava d'una informació incompleta, quan no esbiaixada, com, per exemple, de les riuades.

Gràcies al mai prou valorat treball de localització, col·lecció i restauració d'imatges que es duu a terme en diverses institucions lleidatanes (UdL, Museu de Lleida, Arxiu de l'Ajuntament de Lleida i IEI, entre d'altres) podem disposar d'alguns fons i treballs que ens atansen a la informació continguda en aquells clixés captats des dels inicis de la segona meitat del segle XIX (Barrull et al., 2010) fins a l'actualitat. En aquesta aportació es mostraran alguns exemples de la utilitat que aquelles imatges han tingut en treballs de recerca relacionats amb la Hidrologia Històrica.

Les primeres imatges disponibles del riu Segre ens mostren un riu molt diferent del que podem observar avui dia. Tan diferent que diríem que en realitat es podria tractar d'un altre curs d'aigua. Les ara ben conegudes imatges del gal·lès Charles Clifford, fetes com a fotògraf acompanyant del viatge de la reina Isabel II a Lleida, ens han permès veure el riu de l'octubre de l'any 1860. Aquesta imatge té l'excepcionalitat de ser l'única fotografia coneguda on es veu el pont de pedra medieval tot sencer, és a dir, recolzat sobre els set arcs. Els dos arcs de la riba dreta del pont van ser destruïts per una riuada el 1866. El pont era bellíssim, compacte, com tots els grans ponts d'estructura gòtica, i majestuós, amb el punt més elevat entre la segona i la tercera arcada. L'arcada més ampla, tanmateix, es trobava a la riba esquerra i a sobre seu hi havia l'edifici on antigament es recaptava el pagament del pontatge a tots aquells que entraven a la ciutat per aquest punt.

Podem contemplar una extensa riba dreta flanquejada per un mur de protecció molt més baix que l'actual, que era la continuació de l'iniciat pel marquès de Blondel. El riu és format per una immensa gravera de còdols sense cap planta, arbre ni arbust que hi creixi, la qual és travessada pel corrent d'aigua que fluïa aquell octubre a poca velocitat. A la vora de l'aigua es reconeixen les siluetes d'una dotzena de dones disposades en parelles que netegen la roba blanca. Al darrere es veuen unes piles d'un material fosc que podria ser carbó i pals on s'estenia draps o sacs. Pel terra hi ha cabassos i algunes cabres disperses. A la riba esquerra s'hi veu poca vegetació, no té un escarpament definit i alguns grans blocs de pedra han estat escampats per defensar-la de les crescudes.

Figura 1. Pont de pedra. Fotografia: Victoriano Muñoz.

La llera que està representada en aquesta imatge correspon a la d'un gran riu trenat (amb petits canalets o braços que formen un entramat dins el canal principal), on les graves constitueixen la fracció de sediment dominant. Estem encara lluny dels talls de subministrament que patirà el riu a partir de la construcció de les obres d'embassament, com la de l'assut de la Mitjana (1912), i que canviaran la fesomia de tota la plana d'inundació aigües amunt de la ciutat.

En una altra imatge de José Martínez Sánchez de 1865 s'admira el riu aigües amunt del pont del tren, on l'amplada de la llera coberta de graves és impressionant. Correspon a l'espai de l'actual Mitjana. La riba esquerra està atalussada amb una protecció d'estaques, canyes i barres de sorra.

Les primeres imatges, corresponents al riu i al pont tal com van quedar després de la riuada de 1866, les devem als fotògrafs Francis Frith i Robert P. Napper, que les van fer entre 1869-1871. S'hi poden reconèixer les piles del pont excavades pel corrent i altres d'enterrades sota més d'un metre de còdols. Una gran barra de grava separa els braços del corrent i es pot observar abocament de runam al peu del mur de protecció, aigües avall d'on ara es troba el Casino Principal. El mur de protecció construït per Blondel es trobava molt castigat per les aigües, sobretot en les filades inferiors.

Una mica més tard, l'any 1871, se situen les imatges captades per Manuel Moliné i Rafael Albareda, fotògrafs procedents de Barcelona que van preparar un àlbum d'imatges per entregar al rei Amadeu I de Savoia durant la visita que aquest faria a Lleida (Lladonosa i Fontanella, 2000). En les fotografies veiem com una passarel·la de fusta provisional cobria les arcades del pont enrunades per la riuada de 1866. El riu continuava mostrant una extensa llera de còdols on s'hi afegia el gran con format pel riu Noguerola. També podem distingir fora de la llera alguns arbres de ribera, com salzes i xops. La distribució dels braços del riu sota el pont ha canviat i passa per les arcades més externes.

El fotògraf local Josep Manetes obté instantànies del riu en el període 1877-1880, en què ja es veu construït el tram metàl·lic que va projectar l'enginyer Julio Saracíbar per consolidar el pas pel pont i que va resistir desgraciadament només uns 30 anys, fins a la primera riuada del segle XX (Sol i Torres, 1993). El cabal d'aigua de la imatge omple la llera de banda a banda, perquè probablement correspon a una petita crescuda estacional.

Ja iniciat el segle XX, disposem de les populars fotografies de Victoriano Muñoz, impreses en cartes postals i editades posteriorment per Hauser i Menet. Corresponen a la primera dècada i hi apareix el pont amb la pila central que sustenta el tram metàl·lic danyada per una crescuda de segona categoria (figura 1). En aigües altes, el riu mostra diversos braços per sota el pont, sempre amb un generós codolar molt desenvolupat a la riba esquerra fins a uns 500 metres aigües amunt del pont. En aquest espai, sobre les llengües de grava escampades pel riu, es desenvolupaven les fires de bestiar i alguns actes de la Festa Major (figura 2). En aquesta mateixa riba, aigües amunt del codolar, s'aturaven els rais de fusta i la riba estava protegida per esculleres de pedra. D'altra banda, el cabal circulant en els moments d'aigües baixes es concentrava a la riba dreta, al pas per sota del tram metàl·lic del pont.

Figura 2. Fira de bestiar. Fotografia: Victoriano Muñoz. Figura 3. Riuada l'any 1949. Postal editada per Àngel Toldrà Viazo.

Poc després d'iniciar el segle XX, es produeix un fet que va ser fotografiat profusament; es tracta de la important riuada del 22 i 23 d'octubre de 1907 a Lleida, la primera gran riuada fotografiada en directe (Remacha i Balasch, 2004). En el paroxisme dels fets destaca l'enfonsament del tram metàl·lic del pont, de manera que la ciutat va quedar incomunicada cap a llevant, i el rescat dels nàufrags refugiats en una fonda de Cappont, que va ser seguit atentament per la població situada a la Banqueta.

La reconstrucció de l'alçada a la qual van arribar les aigües en el moment més àlgid sobre diversos carrers i espais de la ciutat de Lleida ha estat possible gràcies a les magnífiques fotografies realitzades per Manuel Herrera Ges al llarg de més d'un dia. Se sap, però, que altres fotògrafs de Lleida, com Amadeu Bordalba o Emili Gausí, també van prendre imatges en les mateixes dates (Balasch i altres, 2007).

Les riuades eren, en una època en què les úniques distraccions populars eren el cinema, els balls i poca cosa més, uns fets fora de l'habitual i un motiu d'atracció entre el veïnat. Les revistes de l'època feien esforços per reproduir totes les catàstrofes naturals i divulgar-les entre la població. Per aquesta raó, fotògrafs arribats a la ciutat en els dies posteriors van fer reportatges sobre els danys i les destrosses com els que van aparèixer a *La Hormiga de Oro* i *La Ilustración Catalana*, ambdues de Barcelona, i a *Nuevo Mundo* de Madrid. D'altra banda, les edicions de postals que contenien imatges dels danys eren una altra via de difusió de la notícia entre el públic de l'època. D'aquesta manera, algunes postals editades per Àngel Toldrà Viazo (ATV) (figura 3) i la col·lecció publicada per la *Unión Postal Universal* i signades amb les inicials C. O. mostren les afectacions i embats de les aigües (Balasch i altres, 2007).

Gràcies a les imatges fotogràfiques de 1907, i amb l'ajut d'un model que simula el moviment de l'aigua, s'ha reconstruït el cabal màxim de la riuada, i fins i tot l'evolució dels esdeveniments. La metodologia necessita informació sobre la forma i les dimensions del riu i de tots els obstacles, entre els quals destaquen el pont i el mur lateral que ha estat extret d'un gran conjunt d'imatges amb un grau de precisió admirable. Un cop construït el model que reprodueix el riu, s'hi fa córrer l'aigua tot augmentant el cabal fins a arribar a l'alçada que ha quedat enregistrada com a alçada màxima de les aigües a les fotografies. Aquesta dada no era coneguda ni existia en cap enregistrament oficial, per tant, ara forma part del recull històric de la hidrologia del Segre.

A partir de 1911, el paisatge de la ciutat lluirà un pont de nou disseny construït amb ferro que aquest cop restarà operatiu fins al final de la Guerra Civil, quan va ser volat en el moment que els republicans van abandonar Lleida empesos per l'entrada de les tropes de Franco (1938). D'altra banda, després de la riuada es va eixamplar la Banqueta i es va construir un nou mur de defensa més llarg i alt. Les imatges d'aquestes tres dècades ens mostren a cabal baix un llarg areny entre les dues piles centrals del pont. Es poden reconèixer perfectament dues grans llengües de graves fora de les aigües: a la part situada aigües amunt del pont, el graver s'estén a la riba dreta i connecta amb el con del riu Noguerola, mentre que aigües avall del pont el graver es forma recolzat sobre la riba esquerra. Aquesta disposició dels codolars és absolutament diferent de la que

Figura 4. El riu des de la Seu Vella.

s'observa en el segle precedent i fins als dies de la riuada, i respon als canvis hidràulics introduïts per les piles més esveltes del nou pont. El riu vist des d'una posició enlairada mostra com solca la plana de Lleida en grans meandres i, detalladament, la morfologia de la llera està conformada per braços trenats actius i mitjanes de braços abandonats (figura 4).

Un cop acabada la guerra, es va construir el pont (estrenat el 1944) que ens ha arribat fins als nostres dies i que popularment anomenem "Pont Vell" per diferenciar-lo dels que es van aixecar després, però que de vell no en té gaire, com es pot deduir. Curiosament, en el projecte va participar-hi el fill del fotògraf Victoriano Muñoz i es van aprofitar les piles de formigó del pont de ferro.

Entre les conclusions que es poden extreure de les línies anteriors, sobresurt la utilitat de les imatges fotogràfiques antigues en la reconstrucció dels fets hidrològics més destacats dels darrers 150 anys i dels canvis de la morfologia del nostre riu que, d'altra manera, no es coneixerien amb el mateix detall. Són, per tant, les imatges captades amb tot el coneixement artístic de cada autor una font d'informació singular i, a la vegada, excel·lent per fer ciència.

Referències citades

BARRULL, J. [et al.]. *Lleida segle XIX. Fotografies*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2010, p. 79.

BALASCH, J. C. [et al.]. *1907. La riuada del Segre a Lleida. Relat històric i interpretació actual*. Lleida: Ajuntament de Lleida: Pagès Editors, 2007 (Col·lecció La Banqueta; 36), p. 229.

LLADONOSA, M.; FONTANELLA, L. *Lleida 1871. La visita del rei Amadeu de Savoia*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida - Fundació UdL, 2000, p. 78

REMACHA, R.; BALASCH, J. C. (2004). *La riuada de 1907. La primera crònica gràfica coneguda d'una avinguda a la ciutat de Lleida*. Lleida: Col·legi d'Enginyers Industrials de Catalunya (Enginyers; 6), p. 22-28.

SOL, R.; TORRES, C. *El pont de Lleida, una història en imatges*. Lleida: Dilagro, 1993, p. 63.

riu segre

ENTRE SICORIS I SEGRE: ENTRE EL SURREALISME I EL REALISME

FRANCESC CANOSA I FARRAN

El surrealisme és un invent català, és clar. Ho explica algú que va tirar endavant el negoci: Jaume Passarell (1890-1975). Periodista i ninotaire. Gran traçador d'una societat que dibuixava ser un país. Què diu Passarell? Doncs que "el surrealisme, que la gent que creu estar assabentada a casa nostra d'aquestes coses pensa que ens va venir de París, va néixer a Barcelona molt abans". Guaita. És així.

Passarell forma part d'un grup de periodistes-escriptors que s'inventen el surrealisme molt abans d'aquell 1924, en què André Breton i la seva colla de criatures pseudomentalment alliberades proclamessin el *Manifest Surrealista* a París. Són els primers anys del segle. Ells són els notaris de la bohèmia barcelonina. S'emborratxen de bromes. Socialitzen l'*esbellegament*. Rebenten. Fan rebentar. Es pixen. Fan pixar... de riure. Són uns professionals. Fan beure un humor fora de si. Extraterrestre per allò terrestre. Tot el sant dia estan maquinant acudits, anècdotes o cançons com aquesta:

"*Si puges l'escalinata / Veuràs ton pare com balla / La mare que t'ha... / I s'esfumarà el neguit / Que et dóna dormir a la palla*"

Doncs això. Passarell dirà: "Si aquesta mostra, llevat que consoni, no és surrealista, que em pelin. Empescada i cantada més de vint anys abans d'haver estat inventada a França la teoria que hom va batejar amb aquell apel·latiu i que molts aquí, babaus de mena que eren, es van creure que ens va venir d'aquell país quan va sortir del carrer de la Boqueria... Encara més. El surrealisme que ells van començar a practicar era de broma. El que ens va venir de França no ho era gens. Era trist, encarcarat, i tirava a transcendental."

Ells, no. Ells són tot humor. L'equip humorístic al complet: Passarell; Manuel Fontdevila, Lluís Capdevila, Plató Peig, Santiago Vinardell... I per estadística del terrós hi ha... un lleidatà: Josep Amich i Bert (1888-1965). Però, ep! Tothom el coneixia com *Amichatis*. Nascut a Lleida però volàtil des de la infantesa. El seu pare era ferroviari i van fer via d'un cantó a un altre de la pell de brau. Ho va veure tot. Ho va fer tot. Però sobretot va ser el gran creador del teatre popular català. Un dels dramaturgs estrella del Paral·lel del neó dels anys vint i trenta. Només una dada que rebenta imaginaris: és creador d'obres com *Baixant de la font del gat* o *La Marieta de l'ull viu*. Sí, va estrenar més de cent comèdies. Ploma fàcil i de diana, també va ser els ulls del somni: era un dels directors del cinema català del moment. Tot un còctel: ficció i humor. Per tant, em permeto la hipòtesi: seria possible que l'embrió del surrealisme fos a la Terra Ferma? I si estirem més... A tocar del Segre? Capbussem-nos-hi.

A veure, suposadament, hi podria haver una primera resposta a l'obra *Teoria fluvial de l'humor català*. Sí, és ben real. Ideada i escrita per un home de Bellmunt d'Urgell, Domènec Pallerola, més conegut com *Domènec de Bellmunt* (1903-1993). Un dels periodistes clau de la Catalunya d'entreguerres. El primer reporter modern del país (que usa les tècniques de la ficció per explicar la realitat) i un altre tot terreny de les lletres. Bellmunt es treu de la butxaca de

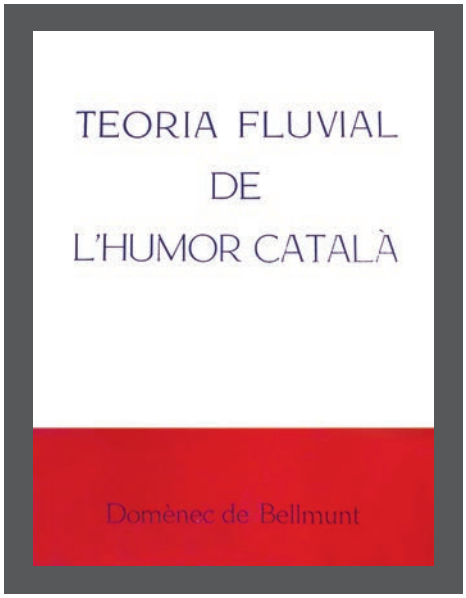

l'americana una teoria amb què demostra la influència dels rius en la vida espiritual del país (poesia, cançons, literatura, periodisme, música, dansa, humor, etc.). Tot flueix i per aquí llisquen els grans rius catalans: Llobregat, Ter, Francolí, Tordera, Congost, Cardener, Riucorp, Ebre, Besòs, Anoia... I els grans humoristes, escriptors, periodistes... Pitarra, Vilanova, Llanas, Rusiñol, Pujols, Bagaria... Però quan arribem a Lleida no hi trobem ni una gota. Tot és sequera. Què passa? Bellmunt escriu:

"A Lleida, el Segre, les dos Nogueres, el Cinca, el Sió i el canal d'Urgell han donat vida a Granados, als poetes Morera i Galícia i Carner Ribalta (no cita Màrius Torres, dada interessant per adonar-se com el 1985 Torres no figurava ni al mapa), Palau Caselles, polítics com Lluís Companys, sindicalistes com el Noi del Sucre, escriptors com Pedrolo, Joan Santamaria, Vallverdú, Teresa Pàmies, els Viladot, els Xuriguera i molts altres que seria llarg d'explicar."

Molt bé, molt bé. Però res. Ni una gota. Bellmunt no pot arrencar ni una paraula del que han escrit. I al llibre no surt res de cap lleidatà. Perquè els escriptors de Lleida no escriuen sobre els seus rius. Com és? Bellmunt en dóna una pista.

"A Lleida, de les boires del Segre i del Canal, dels corrents apressats de les Nogueres i del Cinca, flueix un humor d'àmbit rural, localitzat a tots els pobles de pagès, en els quals la gent guarda el record d'humoristes genials, tots agricultors. I sorgeixen els humoristes de regadiu i els de secà, separats per la barrera de l'aigua, que és una barrera física i social, perquè les terres de secà han representat sempre la necessitat i la misèria i les de regadiu la riquesa i l'abundància."

Són pertot arreu. A banda i banda. A tots els pobles, però, són "anònims", "literàriament desconeguts", i tanmateix "formen una tradició rural de gran valor perquè es tracta de gent que té gràcia i geni per fer riure un mort". Apliquem la resurrecció existencial via boca a boca: Lleida és un país que viu a l'aire. Lleida està explicada a l'aire, no a l'escriptura. Lleida no té qui l'escrigui. Ha tingut altra feina. La seva realitat ha estat tan bèstia que no ha pogut mirar enlloc més que a la terra. Esllomant-se. Matant-se a treballar. Cultura de xapo, de supervivència, de *brillo*. De color terrós. Hegemònic. Anivellador. Poder horitzontal. La *pagesocràcia* (el pacte home-natura) és el que ha governat Ponent durant segles. Terra i terra. Realitat de realitat. La

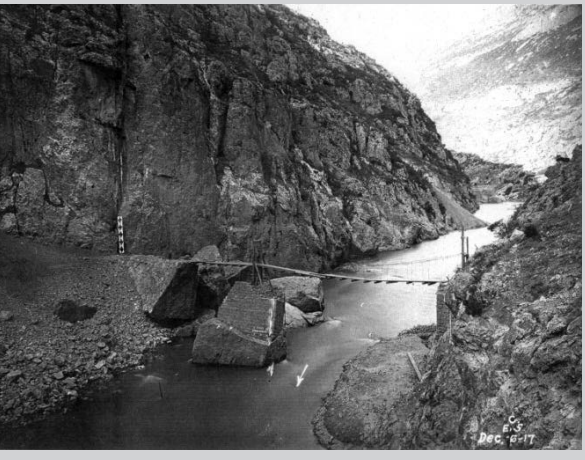

Construcció de la presa de Camarasa.

realitat és al quadrat, i per això acaba sent surrealisme. Quan la realitat ofega, poder respirar és el surrealisme. El surrealisme és l'aire lleidatà. Vola d'aquí cap allà. Topa amb tot. S'inhala arreu. El país de l'aire. El país que somia, que anhela, per això l'aigua i els rius no són reals: són el que es desitja, el que hauria de ser. El riu, l'aigua, només existeix quan és una il·lusió, una quimera, quan és un somni lleidatà. Quan és el passaport de la terra al cel. I aquí el Segre és el guió d'una Lleida amb *happy end*. Eix transversal de Ponent. Sirga del funàmbul que saliva per arribar a l'altra banda. El Segre és el conte que volem sentir quan necessitem sentir un conte.

Diuen. Diuen que diuen. Diuen que el 1906, amb una riuada d'espant, un pagès de l'horta de Lleida conegut com *El Mina* va arreplegar un arbre a la riba del Segre. Era estrany. Sec. No n'havia vist mai cap com aquell. Però feia cara d'arbre. I, home, el va plantar. I va passar l'hivern. I va arribar la primavera. I van néixer fruits saborosos. Peres, pomes, préssecs.... El somni dolç. Així explica la mitologia ilergeta l'arribada dels fruiters a la Terra Ferma. El poder del Segre. La central nuclear. Així explica la faula la primera pedra de la daurada indústria agroalimentària lleidatana. El bastió que va fer menjar Europa. L'or del Segre. Això diuen. Perquè sí, perquè quan no sabem per què succeeixen les coses, quan no tenim una resposta clara, concreta, eficaç, ens traiem de l'armilla la mitologia: meitat veritat, meitat mentida, però explicació i necessària com l'aire, com l'aigua. La mitologia, com l'energia, també es transforma. I el Segre és un aspirant a mite.

El Segre un dia va ser nadó... "A través dels temps, els venturosos pobladors de pla i muntanya, la gent afortunada que sojorna pels caserius, viles i poblats escampats del peu del Montsec a les riberes del Sió, del pla de Balaguer a les hortes de Lleida, han après a comptar els temps i les anyades amb el pas del vell Sicoris". I va arribar l'adolescència, la joventut. De Sicoris a Segre. Era un petarrell i ja va ser fadrí. Al mite, li surten pretendents. Qui sinó pot escriure sobre el creixement d'un mite que un altre mite en (de)construcció? Clar, el balaguerí Josep Carner Ribalta (1898-1988). El Segre en sortir de casa. Però la resta de la vida sense veure'l ni sentir-lo. Ja és això. Paradigma de la classe mitjana de les lletres catalanes en un país que les castiga. Per tant, aspirant a mite: escriptor, poeta, periodista, assagista, traductor, publicitari i guionista de cinema; cap de premsa del Parlament de la Catalunya republicana. Activista polític des de la dictadura de Primo de Rivera: mà dreta de Francesc Macià i biògraf oficial; organitzador dels Fets de Prats de Molló (1926), de la Constitució de l'Havana (1928); propagandista planetari del catalanisme fins als seus darrers dies: promotor del "cas de Catalunya. Apel·lació a les Nacions Unides", que es va presentar el 1945 a la Conferència de San Francisco i etcètera, etcètera. Doncs bé, aquell home torna dels Estats Units, d'un dels tants exilis ja el 1931, per muntar un "Hollywood a Catalunya" (producció, estudis, escola, el país com a plató...). Així és: un home de somni i de somnis, però el somni es va tornar malson quan no hi havia manera de dialogar amb la CNT-FAI enmig de la guerra. Carner era comissari d'Espectacles de la Generalitat. El 1937 fuig cames ajudeu-me després que els anarquistes signen les negociacions sobre els espectacles disparant-lo. S'exiliarà primer a Mèxic i després a Nova York (i, finalment, a Califòrnia). Allà el 1941 escriurà *Sicoris (biografia d'un riu català)*. La mitologia oficial del Segre. No es publicarà a Lleida fins al 1981.

El Segre s'ha fet gran i és el gran mite de principis de segle. El d'un país que passa de les fosques a la llum. De l'espel-

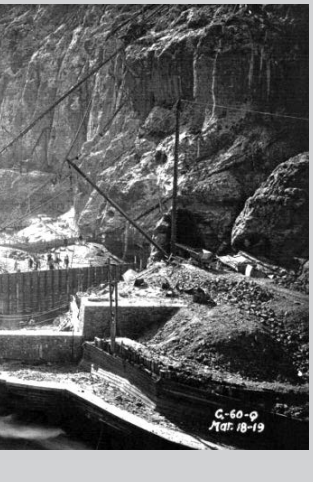

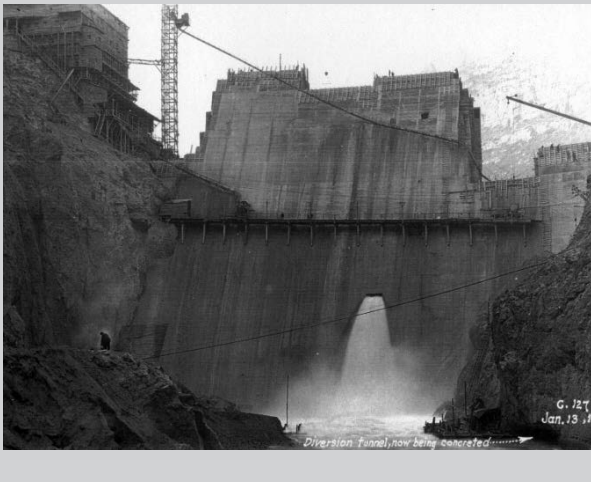

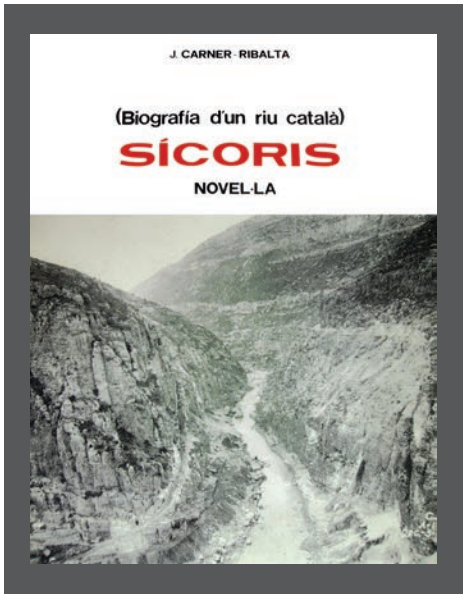

ma a l'interruptor. *Sicoris*, *Sicoris*, la geografia del somni modern, de la societat elèctrica. *Sicoris* és la *ficcionització* de la realitat: de la construcció de la presa i la central de Camarasa. La història d'un país que es va creure que tot era possible encenent una bombeta elèctrica. Adéu als argonautes del Segre. Adéu a aquell pobre Marçal, raier de la Pobla que duu fusta avall, però que ara somia menar camions. El somni del Marianet i el Xatart, que troben una mina de carbó a Santa Linya. El somni de transportar l'or negre amb la salivera eterna del tren Balaguer-França. El somni d'Antoni Barbosa de la Trapa, aquell sastre ambulant balaguerí, analfabet professional, enginyer còsmic, periodista de martell dirigint el periòdic *El Freno del Caciquismo*, que serà la rampa de llançament il·lusori d'aquell projecte. Aigua! Electricitat! Sicoris.

El Sicoris és la cruïlla dels somnis ilergetes. Tots fan xup-xup. Fins que un dia es troben sense saber-ho. Pertot arreu es comença a parlar del "Somni del Segre". Traspassa fronteres. Un dia, en un hotel a la vora del Tàmesi. Dos homes. L'enginyer català Carles Muntanyès i l'enginyer ianqui Fred Stark Pearson. I d'on és jove?

—Catalunya?
—Sí, Catalunya, una nació que no figura al mapa ni en les estadístiques oficials.

Expliqui, Expliqui. I el català li va parlar de l'or líquid. I va obrir els ulls en sentir Segre. Pearson va viatjar per primer cop a Catalunya el 1911. Es va tardar uns anys encara, però després la història és coneguda. El 1917 es va signar. La Barcelona Traction Light and Power Company, *limited*, vaja, el que el poble en va dir La Canadenca. Tot allò portaria el llum a Catalunya. El país elèctric. La indústria hidroelèctrica. I comencem a Camarasa. Més de tres mil treballadors per a un poble que no arribava als tres-cents. Poble i aventura ja eren coneguts com El Dorado. I només li faltava la pólvora de la vaga de La Canadenca de 1918, que va tornar a deixar el país a les fosques i va ser la primera èpica de l'obrerisme català. Sicoris, Sicoris. Hi va haver un dia que volíem ser Amèrica! El que no ens va deixar ser Europa, Catalunya creia que podia ser-ho. Eren dies primer d'imperialisme i després de republicanisme. Volíem la mitologia americana: la de córrer de banda i banda del país per trobar or. La de construir somnis davant de l'hort. Ai, quines aventures. Quines històries. Quantes novel·les! Quantes pel·lícules! Quantes cabòries!

Fins avui. Ningú no escriu sobre el Segre. És com un *coitus interruptus*. És com Oronès, el poble que va quedar colgat per les aigües del Segre. A vegades, quan baixa l'aigua, es veu la punxa del campanar. Costa de veure el Segre de tan real que és. Passa desapercebut del percebut que és. Guaita. Mira. Clissa. Avui els argonautes del Segre són un calaix de sastre de piragüistes; grumets de la Transegre; pescadors d'entrepà d'arengada liofilitzada; passejadors de gossos endiumenjats i amors adolescents de culs bruts d'herba a les bultres. I tot el bufet lliure de realitats que vulgueu. No està gens malament, aquest costumisme. És genial. El problema és un altre: deixar de somiar. Sense mites no hi ha realitat. Si la ficció no es troba en la realitat, no ens reconeixerem com a societat, com a país. Entre Sicoris i Segre. Entre somni i realitat. Quan Lleida ha somiat, ha vist el Segre. I tant si l'ha vist! El miracle del canal d'Urgell, el miracle elèctric. El problema és que Lleida ha d'abandonar el surrealisme i tornar al realisme. A descobrir que el Segre mulla i que l'aigua descluca els ulls i permet veure-hi més enllà, ens fa veure el Sicoris.

riu segre

EL RIU EXTREM[AT]

L'harmonia fa referència a la buidor, a la foscor, a les malalties, a les degradacions dels éssers latents,
en un món esquerp i decadent. El repte és buscar l'equilibri i la bellesa en la creació i la destrucció dels móns,
en la profunditat de les alteracions seqüencials, inerts a l'observació propera.
El no-res entre espais no existeix, els recorreguts s'estenen com una plaga "reticuladora", letal, destructora dels centres.

Tonet Amorós (1992)

FRANCESC GABARRELL I GUIU
Fotografies: Betlem Felis

No sóc un home de riu.

Com per a molts dels que, com jo, van néixer i criar-se a la zona alta, el riu era un element estrany, una gran franja d'aigua que hi havia a baix de tot de la ciutat. La meva relació amb el riu i el seu entorn era purament transversal, i cap dels indrets que hi discorrien paral·lels tenien el més mínim interès per a mi.

Doctora Castells? Una incògnita! Avinguda València? Una aventura! Campaments gitanos, horta i res més. Un cul de sac tallat pel Segre on pocs s'atrevien a endinsar-s'hi.

Des de la distància he viscut, patit i gaudit les seves transformacions. Canvis en l'estructura, accessos i morfologia quasi sempre lligats a l'urbanisme d'aquesta ciutat.

En els darrers dotze anys, coincidint amb la meva arribada al barri de Pardinyes, la relació personal amb el riu s'ha transformat. Ara ressegueixo el seu marge dret cada dia camí de la feina, vaig amb les meves filles a la Mitjana, creuo els seus innumerables ponts i passarel·les i passejo per la canalització que el domesticà.

El Segre ha deixat de ser un estrany per convertir-se en un veí; un veí que paga el preu de la convivència amb la resta d'habitants de la comunitat i que, esforçat com és per agradar, es deixa fer sense posar-hi objeccions.

L'altre dia la meva mare, que encara manté el costum familiar de baixar molt de tant en tant a la part baixa de Lleida, em va dir que el Segre estava molt extremat... Un riu extremat per a una ciutat extrema, com definien la nostra *urbs* Llop, Pueyo, Trepat i Morell en el seu estudi sobre la societat de Ponent a les acaballes del segle XX (Pagès Editors, 1996).

I és que el vell Sicoris no s'ha escapat, tampoc, de la dèria decorativista que s'ha dedicat a escampar per la via pública escultures, monuments i alteracions pseudoartístiques de tota mena.

Sense ànims d'entrar en una controvèrsia que ja fa molts anys que ha caducat, al nostre parer només en comptades ocasions aquest tipus d'intervencions són encertades. Normalment, s'apliquen més sota criteris polítics o de "gust personal" del responsable de torn que no pas sota paràmetres qualitatius que, entre altres coses, tinguin en compte l'entorn que els ha de patir.

Aprofitem la conjuntura que ens ofereix el dossier d'aquest nou número de la revista ARTS per contemplar i referenciar —tot fent un tomb per la Mitjana i la canalització del Segre— els diferents elements escultòrics que, al llarg dels anys, s'han anat inserint a l'entorn més proper al riu.

La nostra ruta comença, com no podia ser de cap altra manera, per la Mitjana. Abans d'accedir a les instal·lacions

Teresa Nogués. Escultura pública a la glorieta de Font i Quer, 1994.

del parc, però, al bell mig de la glorieta de Font i Quer (punt de confluència del carrer Xavier Puig Andreu i l'avinguda Pearson) trobem el primer, i el més reeixit, exemple d'escultura pública vinculada al riu.

La intervenció que l'artista Teresa Nogués dugué a terme l'any 1994 consta de dos elements ovoïdals, de 5 x 3 metres cada un, configurats a partir d'una sèrie d'estries transversals de ferro obertes que mostren un interior ple de còdols provinents del Segre. Tots dos "ous" descansen sobre una rotonda feta amb les mateixes pedres que duen al seu interior, també recollides del mateix riu.

Teresa Nogués trià específicament aquesta ubicació per a la seva intervenció. Un indret on s'acaba la ciutat i comença el riu, on l'urbanisme deixa lloc a la natura. Les dimensions de l'obra i el tractament contundent de les franges de ferro fan que l'escultura esdevingui un potent indicador d'aquest pas d'un món a l'altre.

És una fita, un senyal de dimensions colossals no exempt d'una poètica i sensibilitat exquisides, marca de la casa en tots els treballs de l'artista lleidatana. Els ous s'estan obrint per deixar anar la vida que contenen en el seu interior; una vida simbolitzada en la pedra que assumeix el paper de llavor del propi riu.

Sens dubte, una de les escultures públiques de la nostra ciutat més ben plantejada, amb un rigor conceptual i una interacció amb l'entorn únics, i que la majoria de lleidatanes i lleidatans coneix i ubica. Llàstima que l'exemple no condís.

Deixem enrere l'asfalt i els "ous de l'alcalde" (Siurana, és clar) i entrem al parc. Tot just a la zona de lleure, al costat del Centre d'Interpretació, tenim els primers exemples d'una sèrie de petites escultures de fusta que ens anirem trobant escampades per diferents racons.

Es tracta d'un grup de sis obres d'inspiració totèmica, realitzades l'any 2005 en el marc del taller N(ART)URA, que l'Associació d'Arts de Ponent donà a la ciutat i que l'Ajuntament de Lleida incorporà a l'entorn de la Mitjana. Peces de Ramon Ruiz, Rafael B. Borlansa, Agustín Ortega, Sergi Herrera, Julián Morancho i Jordi Florensa.

En el nostre camí cap al riu per la ruta principal del parc ni les veurem totes ni les buscarem. Només direm que, si més no, es caracteritzen per una més que agraïda capacitat de mimetització amb l'entorn, i que costa distingir-ne unes de les altres si no es manté una certa predisposició d'ànim.

Sortim de la Mitjana per la zona dels dipòsits de la Sant Miquel i entrem a la canalització del riu tot just al costat de les comportes. En aquest punt, la immensa avinguda que la ciutat prengué al Segre es vesteix, novament, amb la presència d'una altra escultura de fusta, d'idèntiques característiques a les instal·lades a la Mitjana.

I és que l'any 2007, en el marc del Dia Mundial del Medi Ambient, l'Associació d'Arts de Ponent dugué a terme una nova edició del taller N(ART)URA, en què també hi participaren alguns escultors provinents de Guadalajara. Com dos anys abans, els fruits d'aquesta trobada (nou escultures de fusta, algunes de fetes amb troncs d'arbres

Antonieta Aguiló. Escultures al marge dret i esquerre del Pont de Pardinyes.

afectats pel gran incendi de Guadalajara de l'any 2005) foren donats a la ciutat.

Davant la "saturació" de la Mitjana, l'Ajuntament de Lleida decidí que la canalització era el lloc adequat on mostrar aquesta galeria de tòtems contemporanis.

A partir d'aquí, ens els anirem trobant al llarg de tot el nostre recorregut —entre les comportes de la Mitjana i el pont de la Universitat— en un imaginari caòtic de formes fetes amb fusta que ens provoquen un amarg regust de *dejà vu*... En aquest cas ni tan sols han aconseguit arribar a una certa qualitat de camuflatge mimètic amb l'entorn, si exceptuem les pintades urbanes fetes amb esprai que redecoren totes i cada una de les obres de Ramon Ruiz, Andrés Mena, Mario Hernández, Julián Morancho, Carmen Roca, Chelo Alonso, Jordi Florensa, Rafael B. Borlansa, Sergi Herrera i Agustín Ortega.

En arribar al Pont de Pardinyes alcem el cap per mirar, a banda i banda de l'estructura, les dues escultures d'Antònia Aguiló, dos treballs simètrics que serveixen per emmarcar la intersecció del pont amb el camí de Grenyana. Es tracta de dues formes d'inspiració orgànica, quasi intestinals, hereves del biomorfisme tan característic d'una part de la producció en ferro de l'escultora lleidatana.

És un enigma el perquè d'aquesta ubicació tan residual, quasi anecdòtica. Ni la localització en què ens trobem nosaltres, just sota el pont, ni en la que es troben la majoria de conductors que utilitzen aquesta gran infraestructura permeten descobrir una de les grans virtuts de l'obra d'Antonieta Aguiló, que el seu nebot i historiador, Òscar Navasa, definí a la perfecció: "...establir en la seva obra un diàleg íntim entre la brutalitat de les textures i l'espiritualitat de les línies ascendents."

Superem l'edifici de la Llotja (si és que es pot superar), passem per sota la via i arribem al Pont de Príncep de Viana, obra de l'enginyer navarrès Javier Manterola. Començat a construir l'any 2007 i inaugurat el 2010. Per la seva morfologia, un autèntic monument aixecat en commemoració de la victòria definitiva de Lleida sobre el seu riu. El triomf de la desproporció en una ciutat ja sense complexos.

Resulta difícil abstreure's al colossalisme del conjunt vist des de la canalització, sobretot pel que fa als dos braços de 39 metres que acullen els 30 tirants per sustentar l'estructura. És impossible establir algun diàleg entre aquesta monumentalitat desfermada i la modèstia de l'entorn sobre el qual s'aixeca, però... què caram! El riu necessitava haver d'aixecar el cap i mirar cap a dalt per tenir clar qui mana des d'aquest moment.

Més endavant, a l'altura de la passarel·la dels Camps Elisis, un ramat de cavalls de ferro contemplen el nostre pas des de dalt de tot del mur lateral de la canalització. *Estampida*, obra de l'artista Miguel Ángel González, és un grup escultòric característic del treball en ferro d'aquest argentí resident a Lleida des de l'any 1991.

Emmarcada en una certa concepció tràgica inherent a la personalitat artística de l'escultor, *Estampida* emfatitza el seu vessant més al·legòric amb els dos elements que més domina: la força i la tensió expressades de manera constant

Javier Manterola. Pont de Príncep de Viana, 2007-2010.

per parlar-nos del que ha de definir la veritable naturalesa del riu, la potència desbocada (miro al meu voltant i no sé si riure o plorar).

Abans d'arribar a la passarel·la del Liceu Escolar ens hem d'aturar obligatòriament davant d'una gran forma larval de bronze encabida entre dos xops. Es tracta de *Lemúria*, una instal·lació de l'artista lleidatà Tonet Amorós feta l'any 1998, que pren el nom del llegendari continent perdut a partir del qual, expliquen alguns autors, la humanitat s'expandí per la resta del món. Una mica la primera de les grans intervencions fetes a la canalització i per a la canalització.

Encara avui el "fracàs" del projecte original respecte al que en resta actualment i la ignomínia amb què aquesta obra ha estat tractada per bona part de la ciutadania em costa d'entendre i m'entristeix. Un projecte ambiciós, compromès amb la recuperació d'un paisatge anterior a la canalització que, per motius que ignoro (tot i que intueixo raons d'incompatibilitat biomecànica i, qui sap, si algun sabotatge) no ha arribat a quallar.

Lemúria parteix del fet de recuperar la memòria històrica de l'antic "xoperal", un característic grup de xops situats al marge esquerre del Segre, que fou exterminat com a conseqüència de les obres de canalització. Durant molts anys, i sempre coincidint amb la Festa Major, ocupà un lloc emblemàtic en el nostre imaginari col·lectiu, gràcies al tuf ranci de caragol a la llauna, cervesa i vi que impregnava cada una de les seves branques.

L'any 1998 Tonet Amorós buscà el centre geogràfic d'aquest desaparegut cau de xops i hi col·locà una larva gegant de bronze, envoltada per tres d'aquests arbres. La peça, coronada per un ull de bou que conté objectes personals d'amics de l'artista i d'ell mateix, havia d'acabar interaccionant d'una manera física amb els arbres que l'envoltaven, és a dir, havia de ser engolida literalment per aquests. L'artista proposava, a partir de la referència física d'aquest centre, un segon apropament a un espai perdut de la ciutat, en la recerca d'un diàleg inexistent amb anterioritat.

Lamentablement, l'escultura de bronze mai no ha aconseguit que els tres exemplars de xop plantats al seu voltant la fessin seva. De fet, ja només en queden dos, incapaços d'anar més enllà del trist vestigi que són avui.

L'esforç de Tonet Amorós se centrà a dur a terme una interpretació personal d'un espai molt determinat, i fer-ho des

Manuel Cusachs. "Juli Cèsar", 1998.

Ramon Ruiz. “Nudo”, N(ART)URA 2005 (la Mitjana).

Sergi Herrera. “Reposo”, N(ART)URA 2007 (canalització).

d’una particular concepció antropomòrfica de l’univers. Quan aquest artista ens parla, la forma del seu discurs esdevé gairebé sempre larval, en un missatge que gira al voltant de la creació i la destrucció, de la mort i la resurrecció. *Lemúria* mai no ha arribat a assolir aquest darrer nivell.

El que havia de ser un retorn s’ha convertit en un somni incongruent, en una anècdota cruel. Molt poca gent entendrà el significat d’aquest fracàs, molt pocs seran capaços d’entendre el que s’han perdut per no poder fruir d’aquesta segona oportunitat.

El passeig escultòric s’acaba. Ens atansem al Pont de la Universitat i al Campus de Cappont de la UdL. Deixem enrere estranys aparells de gimnàstica i els darrers tòtems marcats per la pols i les signatures indesxifrables.

Al final de l’avinguda Jaume II albirem una imponent figura de pedra que, amb els braços aixecats en senyal de victòria, espera la nostra arribada. Es tracta d’una escultura de Juli Cèsar de 6,40 m que l’escultor Manuel Cusachs realitzà l’any 1998 per encàrrec de Josep Vallverdú i la seva dona, Isabel.

Feia temps que Vallverdú creia necessari que Lleida omplís el buit en record de Juli Cèsar. Calia fer honor als textos escrits pel general romà sobre la famosa batalla d’Ilerda contra el també general Pompeu, i on el vell riu Sicoris hi tingué un paper destacat. Per aquest motiu, l’escriptor lleidatà encarregà aquesta obra al seu amic íntim Manuel Cusachs, que abandonà temporalment els seus treballs a la Sagrada Família per dur a terme un projecte finançat totalment per Vallverdú i la seva dona.

Un cop finalitzat, la parella en féu donació a la Universitat de Lleida perquè fos mostrada a la ciutat.

Blocs de granit gegantins defineixen un treball on prima la força del contingut, el ritual de la victòria, per sobre la identificació del personatge. Llàstima de la ubicació. Damunt la vorera de l’avinguda Jaume II resta vacil·lant, amb una permanent sensació de provisionalitat i sense saber cap a on dirigir el seu crit. La llera del riu havia de ser, en aquest cas de forma flagrant, el seu destí final.

El nostre passeig s’acaba aquí. Més enllà, el Segre enfila el seu camí cap a Mequinensa, passant per Albatàrrec, Montoliu, Sudanell, Alcarràs, Torres de Segre, Aitona, Seròs i la Granja d’Escarp.

No sóc un home de riu, no ho seré mai.

Només espero que en totes i cadascuna d’aquestes poblacions l’ètica sigui més forta que l’estètica i que el riu aconsegueixi sortir indemne dels bons propòsits dels seus ciutadans.

Tonet Amorós. “Lemúria”, 1998.

Miguel Ángel González. “Estampida”.

Passeig pel segre

Si de fosc tombo pel riu
—la calor es fa insuportable
i no ha estat un jorn amable,
he estat tot meditatiu—
Si de fosc tombo pel riu.

Castanyetes de cigonya,
campanetes de 1.000 grills
en jocs tornen els perills
i en coratge la vergonya,
castanyetes de cigonya.

Entre els arbres i una canya
aromes d'Orà i Alger;
sota un salze ploraner
una mora ja s'hi afanya.
Entre els arbres i una canya.

A la llum d'una clariana
uns prínceps de Bangladesh
els daus tiren cap a l'eix
de la mística rotllana,
a la llum d'una clariana.

Més enllà, en una banqueta
toca reggae una guitarra,
uns negrets sota una parra
encenen una trompeta,
més enllà en una banqueta.

L'equip de l'Imperi Asteca
juga un partit de futbol;
quan el més petit fa un gol
rebrota la mata seca,
l'equip de l'Imperi Asteca.

Branda amb força la mangala
un gitano romanès;
una russa s'alça més
la mitgeta dalt l'escala:
branda amb força la mangala!

Dins d'aquesta dansa fina
no hi ressona to nadiu:
l'ilerget no balla al riu,
és maldestre i ja no afina
dins d'aquesta dansa fina.

AMAT BARÓ

DIVERSÀRIUM

Jaume Codina i Mejón

Un crit a la paret!
Els orígens del cartell publicitari: art i publicitat

Introducció

El període comprès entre les darreries del segle XIX i el primer quart de segle XX marca una etapa de forta efervescència industrial i social. S'està gestant una nova manera de concebre les relacions econòmiques que configuraran en poc temps l'anomenada societat de consum. El ràpid increment de la competència desperta una intensa lluita per guanyar-se l'atenció d'uns mercats emergents. Així, una clara necessitat de donar a conèixer i vendre els productes que es van acumulant requerirà el desenvolupament de nous sistemes de comunicació que facin arribar els nous productes i serveis a una societat amb capacitat d'absorbir uns canvis que els permetin assolir un nivell de benestar més alt.

El cartell, en definitiva, està lligat a la nova era industrial i es considera un dels primers mitjans de comunicació de masses de la nostra societat moderna. Molt aviat el cartell es destinarà a donar a conèixer l'existència de productes generalment accessoris, no de primera necessitat, i que, per tant, presenten major dificultat de comercialització. No és gens estrany, doncs, que productes com els vins, els licors i xampanys, les galetes, la xocolata, el tabac, les publicacions literàries, els perfums, les bicicletes o els automòbils, entre altres, requerissin un mitjà que els donés notorietat i mostrés les seves característiques i diferències principals. En aquest context, es produeix una important innovació tècnica que permetrà convertir el cartell en el mitjà de comunicació publicitària per excel·lència.

La litografia

La seva invenció es remunta a principis del segle XIX per part d'un jove músic de Bohèmia, Alois Senefelder (1771-1834), concretament l'any 1798, quan li resultava prohibitiu l'alt cost de les plaques de coure gravades (aiguaforts) per reproduir partitures musicals. Gairebé per casualitat observà que si dibuixava les notes sobre una pedra porosa i calcària amb un vernís gras (Solenhofen) i mullava la pedra i l'entintava pos-

Alguns dels primers exemplars de cartell publicitari a Catalunya corresponen a Josep Lluís Pellicer. Aquest el realitzà en un estil molt acadèmic l'any 1892 per a Costa y Ponces Sociedad en Comandita.

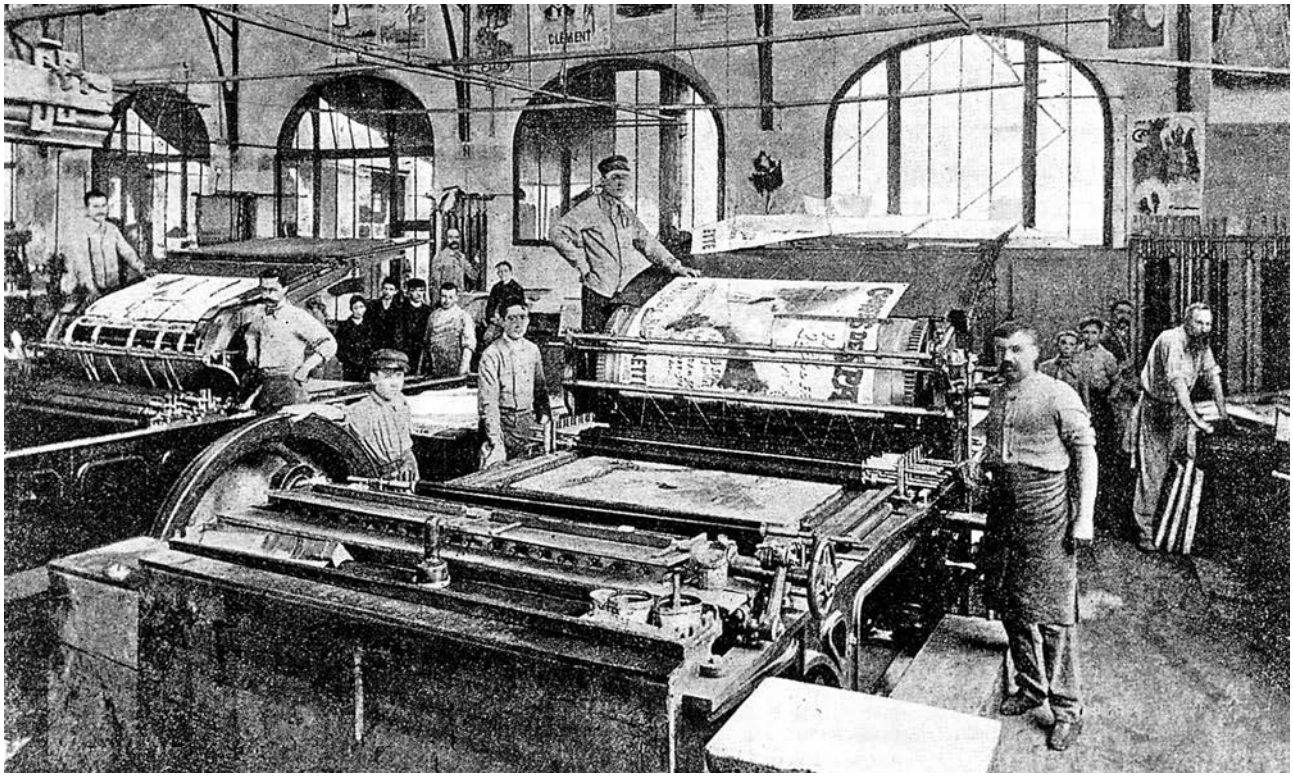

Premses litogràfiques en un taller impressor a París, a principis del segle XX.

teriorment amb un rodet, la superfície de la pedra repel·lia la tinta, que només s'adheria sobre els traços greixosos no afectats per la humitat. Si després es passava la pedra per la premsa sobre paper, quedava reproduït el dibuix de les notes. La litografia esdevingué una tècnica de reproducció molt més econòmica i eficient que les tècniques de reproducció anteriors. L'ús d'aquesta tècnica s'estengué ràpidament per Alemanya, Anglaterra i França, on fou ràpidament adoptada. La recerca de majors possibilitats d'expressió artística lligada a l'ús dels colors impulsà una contínua reinvenció i, en aquest sentit, el 1856 ja s'imprimiren litografies en dos colors i la recerca de la policromia (tricromia, primer i quadricromia, després) no s'aturà. Així, cap al 1870 les impremtes litogràfiques ja podien reproduir, en tirades suficientment grans, grans estampes a tot color, esdevenint així el mitjà tècnic necessari que permeté el naixement i desenvolupament del cartell comercial.

El cartell comercial

Malgrat que el cartell ja existia des de molt abans, principalment cartells de temàtica taurina o que anunciaven fires i festes, en aquests existia un clar predomini del text sobre la imatge. No serà fins a la transició dels segles XIX i XX quan es doni un tractament modern al cartell, coincidint amb la imposició dels moviments artístics de l'Art Nouveau a França o el Modernisme a Catalunya. La nova estètica es tradueix en el llenguatge publicitari, el predomini de la imatge i una inclu-

Un ofici nou aparegué lligat a la difusió de la publicitat a París, "Les colleuses d'affiches" s'encarregaven de encolar els cartells a les parets.

Pintura de Louis Carrier Belleuse (1882) anomenada "L'etameur" (El llauner), on es pot observar l'aspecte d'un carrer de París de finals del segle XIX.

sió molt limitada del text. Els anys del triomf del moviment modernista significaren també un primer moment d'esplendor per al cartellisme, tot considerant el carrer com un museu de les masses i els cartells com la més genuïna mostra de l'art de carrer. Malgrat tot, no faltaren tampoc les crítiques a un cert enlletgiment dels carrers causats per l'allau de cartells, no sempre prou bons i sovint situats d'una forma abusiva.

El cartell comercial representa un mitjà de comunicació en el qual preval l'element visual i on es fonen dos llenguatges: l'icònic (la imatge) i el literari (el text). La imatge pretén captar l'atenció del ciutadà i la presentació de la informació de forma simple i concisa en facilita la percepció de forma gairebé instantània. La saturació d'imatges que es produeix en els entorns urbans requereix un mitjà que aconsegueixi captar ràpidament l'atenció. Sovint s'ha definit al cartell com un "crit a la paret".

La finalitat original de qualsevol cartell és ésser enganxat en una paret durant un període de temps, més o menys curt, fins que algú l'arrenca, o n'enganxen un altre damunt, o bé les inclemències del temps, el sol o la pluja acaben de reduir-lo al no-res. En la seva confecció sovint s'han utilitzat materials de baixa qualitat, tant en l'element sustentant, és a dir, el paper, com en els elements sustentats, és a dir, les tintes, per mirar de reduir els costos de la seva producció. En definitiva, la seva naturalesa és efímera i la gran majoria, malgrat que es produeixin tiratges de milers d'exemplars, desapareixeran sense deixar rastre. Aquests factors expliquen en part la dificultat de supervivència d'aquests cartells amb el pas dels anys.

Jules Chéret i l'edat d'or del cartell publicitari

L'any 1866, és a dir, 68 anys després del descobriment de la litografia, el francès Jules Chéret (1836-1932) torna a París procedent de Londres, en aquell moment la ciutat industrial més important. A Londres, hi havia après la tècnica litogràfica aplicada a fulls de paper de gran format. L'artista, amb una gran facilitat pel dibuix sobre les pedres litogràfiques i gràcies al domini de la tècnica cromolitogràfica de quatre colors, aconsegueix popularitzar ràpidament les seves creacions. La seva producció superarà els 1.000 cartells i, en part, les seves obres provoquen que en poc més de 10 anys els carrers de París i les principals ciutats europees més puixants canviïn ràpidament d'aspecte gràcies als cartells adossats a tanques i pirulins.

Molts artistes de l'època es veieren temptats a experimentar amb aquesta nova tècnica i nou mitjà d'expressió artística. Exemples com els de Toulouse-Lautrec (1864-1901), que cultivà la impressió litogràfica en més de 400 obres, 31 d'aquests cartells, Alphonse Mucha (1880-1939), Eugène Grasset (1841-1917), Théophile Alexandre Steinlen (1859-1923) i Privat-Livemont (1861-1936), entre altres artistes de l'època, adoptaren el cartell com la manera més moderna i ràpida de fer arribar les seves creacions al públic.

El taller Chéret a la impremta Chaix, París.

L'entrada del nou segle XX suposà un tancament de cicle per a la creació artística francesa. A París se celebra l'Exposició Universal de 1900, de gran ressò internacional, però tot just després alguns artistes tornen als seus camps de creació originals com la pintura o la il·lustració. Amb tot, Chéret es retira a Niça i es dedica a la pintura al pastel i al fresc, Toulouse-Lautrec mor prematurament el 1901, mentre que Mucha marxa a buscar fortuna als EUA. En definitiva, el món del cartell perd els seus grans referents i es tanca l'època d'or de la creació artística en el suport del cartell. Malgrat tot, resten artistes com Leonetto Cappiello (1875-1942), que en aquest moment es dediquen a estudiar la manera de millorar l'eficàcia del cartell i definir les regles d'una nova comunicació visual. Ell aporta una idea que continua essent un element bàsic de comunicació publicitària avui dia, basada en la idea de l'associació d'imatges. Cappiello fou el primer que uní deliberadament un producte amb una icona o imatge reconeixible a l'instant, així que cada cop que l'observador veiés la icona recordaria immediatament el producte. Aquest artista creà, per exemple, imatges com el conegut Gambrinus, que identifica des de 1906 la marca de cerveses Cruzcampo.

Els concursos publicitaris

La competència entre empreses estimulà i influí en la imposició del cartell publicitari com a instrument de comunicació econòmic i efímer a les parets i espais publicitaris de les ciutats. Alguns empresaris amb bona visió comercial organitzaren a les darreries del segle XIX concursos per escollir la imatge que havia de representar els seus productes. Aquests concursos, gràcies a la importància del premi que atorgaven, aconseguiren atreure l'atenció d'alguns dels artistes més importants del moment.

El primer d'aquests concursos el promogué l'empresari badaloní Vicente Bosch per promocionar el principal producte de la seva fàbrica de licors. Així, el concurs de l'Anís del Mono prometia tres importants premis de 1.000, 500 i 250 pessetes, quantitats importants per l'època. Al concurs celebrat el març de 1898 es presentaren 162 obres i la premsa del moment recollí en la crònica del dia el comentari següent, "¡¡Ya tenemos carteles españoles!!", per expressar la important mostra de cartells d'elevada qualitat que s'havien presentat al concurs i que en molts casos no tenien res a envejar als exemplars que produïen grans artistes com Chéret, Mucha, Steinlein o Toulouse-Lautrec per al mercat francès. El primer premi i dos accèssits correspongueren a tres de les quatre obres presentades per Ramon Casas, que representaven una jove noia de cabell negre i vestida amb un mantó de Manila, una xula acompanyada del mico que dóna nom al producte, i amb un fons llis pla i uniforme que destacava les figures descrites. Altres artistes premiats foren Alexandre de Riquer, Lluís Labarta o Miquel Utrillo.

Resulta curiós observar que l'obra que presentà Casas al concurs i la que finalment serví per il·lustrar els cartells presenten

diferències importants. L'obra presentada a concurs mostrava el nom del fabricant a la part superior i el nom de la marca a la part inferior en una tipografia modernista molt estilitzada. Ara bé, al cartell publicitari s'ha invertit l'ordre, de manera que a la part superior destaca el nom de la marca en una tipografia en majúscules, ampla i tosca, però de lectura clara i immediata. Pel que fa al nom del fabricant, cau als peus del cartell. Un altre canvi important és que al cartell publicitari apareix sota el braç del mico una ampolla de l'anís anunciat, mentre que a l'obra original de Ramon Casas no hi apareixia. Aquests canvis corresponien a la lògica del criteri de l'anunciant, que pretenia destacar el nom de la marca i la figura de l'ampolla per comunicar millor els atributs del producte per sobre dels criteris estrictament artístics.

Aquell mateix any, Manuel Raventós convocà també un concurs per premiar els millors anuncis gràfics del xampany de la marca Codorníu, també amb l'incentiu d'importants premis en metàl·lic: 1.500, 500, 250, 200 i 100 pessetes. En aquesta ocasió, el primer premi recaigué en l'artista madrileny Julio Tubilla, tot i que Ramon Casas obtingué el segon premi.

Els anys posteriors se succeïren altres concursos, com el del Círculo Artístico de Barcelona, l'entitat de previsió Caja de

Previsión y Socorro o la marca de cigarretes Cigarrillos París, que acabaren per donar prestigi a la creació artística com a solució comercial inqüestionable.

A escala internacional, moltes altres empreses confiaren també en els artistes més importants de l'època per il·lustrar la seva imatge comercial. Un cas excepcional fou la indústria de Paper de Fumar JOB, situada a la població francesa de Perpinyà. Aquesta empresa, amb una gran intuïció comercial, convertí en objectes comercials molt diversos (cartells, calendaris, postals, papers secants, cobertes per a quadernets...) les obres dels més importants artistes de la seva època (Mucha, Chéret, Meunier, Atché, Casas, Maxence o Cappiello, entre molts altres).

Així, la burgesia industrial europea i catalana fou un element molt important per relacionar l'incipient ús publicitari dels cartells amb els millors artistes de l'època per tal d'anunciar els productes de les seves empreses.

Renovació del llenguatge publicitari

En la dècada dels anys vint, i fins a l'inici de la dictadura, destaquen noms d'artistes com Josep Morell (1899-1949), el més prolífic i millor cartellista dels anys trenta a Catalunya, Francesc d'Assís Galí (1880-1965), Emili Vilà (1887-1967), Ferran Teixidor o el madrileny Enrique Herreros (1903-1977). Aquests foren influenciats pels grans cartellistes francesos dels anys vint —Cassandre (1901-1968), Charles Loupot (1892-1962), Paul Colin (1892-1985) i Jean Carlu (1900-1997)—, sota el paraigua d'un nou corrent artístic que s'imposà a escala internacional conegut com Art Deco, introduïren a Catalunya les tendències avantguardistes del cubisme, el futurisme, el fauvisme o el racionalisme que definirien les característiques del cartell comercial de les dècades posteriors.

Cassandre (1931), "L'atlantique".

El mateix Cassandre definia el cartell: "És difícil determinar quin és el lloc que correspon al cartell entre les arts pictòriques. Alguns el consideren una branca més de la pintura, la qual cosa és errònia, altres el col·loquen entre les arts decoratives i, al meu entendre, estan igualment equivocats." El cartell no és pintura ni decorat teatral, sinó alguna cosa diferent, encara que de vegades utilitzi els mitjans d'un o de l'altre. El cartell exigeix la renúncia de l'artista a signar la seva personalitat. Si ho fa, trenca les regles del joc. La pintura és una fi en si mateixa, mentre que el cartell és un mitjà per a una fi, un mitjà de comunicació entre l'anunciant i el públic semblant a un telegrama. El cartellista ocupa la labor d'operador de telègrafs. En conseqüència, emet i transmet un missatge que no ha de contenir informació detallada. Únicament se li exigeix que estableixi una clara, poderosa sempre i precisa comunicació."

Aquests artistes entengueren que per fixar la imatge d'una marca en la ment del consumidor calia apostar per l'ús de formes esquemàtiques i colors expressius. Aquestes mateixes qualitats han convertit molts d'aquests treballs publicitaris en autèntiques obres d'art.

Bibliografia

ALCACER, J. A. *Qué es el mundo del cartel*. Ediciones Granada, 1991.
BARGIEL, R.; FRECHES-THORY, C.; LACLOTTE, M.; WEILL, A. *Cappiello, 1875-1942 : caricatures, affiches, peintures et projets décoratifs*. París: Ministère de la Culture et de la Communication. Éditions de la Réunion des Musées Nationaux, 1981.
BARGIEL, R.; LE MEN, S. *La Belle Époque de Jules Chéret : de l'affiche au décor*. París: Les Arts Décoratifs, 2010.
ENEL, F.; MOLES, A.; HERRERA, J.; DEL CARMEN CEPERO, M. *El cartel: lenguaje, funciones, retórica*. Fernando Torres, 1977.
FELBINGER, U. *Henri de Toulouse-Lautrec: vida y obra*. Italia: Könemann, 2005.
JARDÍ, E.; MANENT, R. *El cartellisme a Catalunya*. Barcelona: Destino, 1983.
WEILL, A.; RENNERT, J. *"Les maîtres de l'affiche" 1896-1900: reproduction intégrale de la collection originale*.

DIVERSÀRIUM

Joan Talarn
@LoJoan

#twitteratura

No ens havíem vist mai, enlloc, en cap ocasió, però s'assemblava tant a un veí meu que em va saludar cordialment: ell també s'havia confós.

Em dic Pere i dos cognoms més. Vaig néixer abans d'ahir i ja som demà passat. Ara només penso com passaré el cap de setmana.

Pere Calders

Començar les ratlles de l'article amb la pregonesa, aparentment superficial, d'aquests dos contes de Calders imposa. Sempre m'ha meravellat la capacitat de l'autor d'expressar amb un llenguatge quotidià un pensament profund, de servir-se de la ironia per creuar la línia de l'absurd i fer reflexionar el lector sobre les grans veritats de la vida.

En aquestes dues peces, a més, Calders enceta temes que podríem qualificar d'actuals. Gosaria a relacionar-los amb les xarxes socials i amb la modernitat líquida —amb permís de Bauman— que ens ha tocat viure. Ens fa pensar en la identitat i en com aquesta es relaciona amb la dels altres. Vivim en un món que ha redefinit el concepte d'amistat i de veí —tenim milers d'amics al Facebook i el veïnatge ara és global— i que s'interessa per allò que és més immediat, sense llargs terminis ni grans propòsits; el futur s'acaba el proper cap de setmana.

Aquests dos microcontes, com altres relats breus del mateix autor, són, sens dubte, obra literària. Una obra literària que no queda desmerescuda per la brevetat del text. De fet, el primer conté 139 caràcters i el segon, 123, de manera que aquestes dues peces Calders les hauria pogut encabir en un *twit* o piulada, en l'adaptació al català.

I just aquí us volia portar. Volia demostrar, sense preàmbuls ni dilacions, que a les xarxes socials, i concretament al Twitter, s'hi podia fer literatura. La capacitat creativa de Pere Calders ens ho va deixar ben clar quan encara ni el més visionari dels homes hauria pogut arribat a fabular sobre aital eina de comunicació. Ara, que s'hi pugui fer literatura, que s'hi

Twitter és una xarxa social basada en un servei de missatges curts.

Breument; una persona fa un missatge de text des del seu telèfon o ordinador, el que s'anomena un *twit* o una piulada. Aquest missatge, que no pot superar els 140 caràcters, arriba immediatament a les persones que han decidit seguir la persona en qüestió, són els *followers* o seguidors. Tots els *twits* que es van fent queden emmagatzemats cronològicament i es poden consultar.

Aquesta xarxa va néixer l'any 2006 quan un jove dissenyador de programari nord-americà anomenat Jack Dorsey va enviar el primer missatge, i ha anat guanyant molta popularitat. Actualment té més de 200 milions d'usuaris registrats, la meitat dels quals en fan un ús actiu.

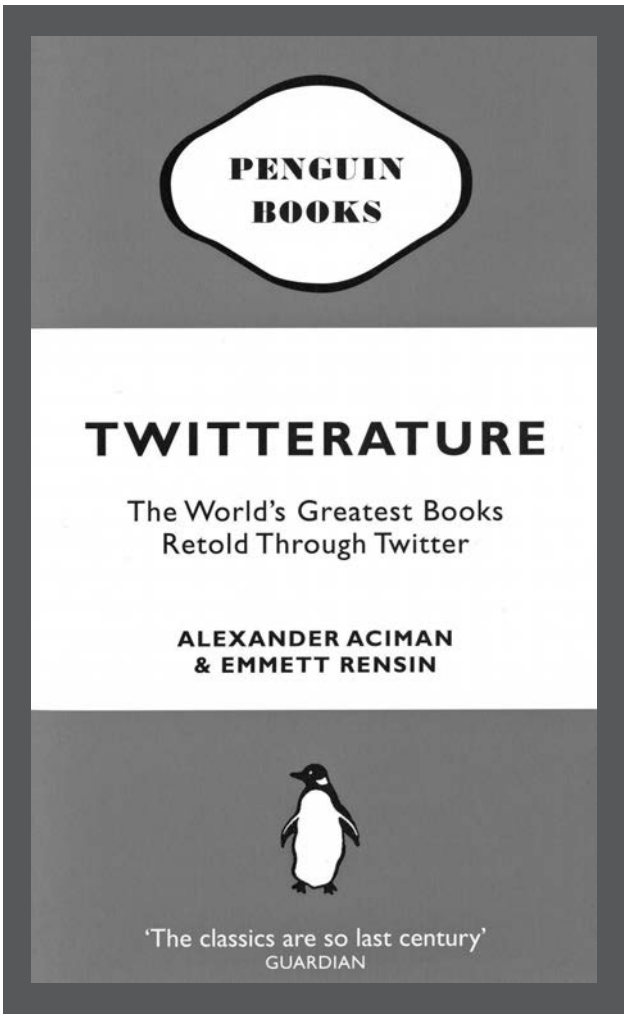

puguin crear obres de qualitat estètica, no vol dir que s'hi faci literatura. No confonguem la potència en acte, que diria el metafísic. Allò que és literatura és el que té la intenció i la qualitat necessàries per poder ser considerat estèticament com a literari. I, si ens deixem guiar pel volum d'intervencions que es produeixen al Twitter, se'ns farà evident que la seva missió és més de difusió que no pas de creació literària.

Inicio aquestes ratlles amb aquesta presumpció corroborada per continuar explicant, des de l'experiència com a usuari de les xarxes, sense interès a ser exhaustiu i amb ànim més divulgatiu que especulatiu —malgrat les concessions elucubratives que em permetré—, com es materialitza la possibilitat de crear expressions estèticament significatives en el Twitter i, per extensió, com, a través d'aquesta mateixa xarxa, són tractats i es difonen temes literaris.

#twitteratura

Així, el primer cop que es va utilitzar el terme *twitteratura* com a *hahstag* (agrupació de missatges de Twitter d'un mateix tema i que es representa amb el símbol "#" al davant) no va ser per referir-se a l'acte creatiu, sinó a la pensada de dos joves estudiants de la Universitat de Chicago (Alex Aciman i Emmett Rensin) de resumir en 20 piulades, o menys, 80 obres clàssiques de la literatura universal. Aquests resums van ser publicats l'any 2009, no sense polèmica, en format llibre. En podeu fer un tast a la pàgina http://www.twitterature.us/us/ex.htm i aquí us deixo un exemple de com resumien els primers capítols de *Crim i Càstig* de Dostoievski.

> *Ja ho tinc. En lloc d'acceptar els diners de l'amic, assassinaré a sang freda una vella prestadora. Per què? No ho dic*

Aquesta primera aparició del concepte em serveix per fer una breu anotació al marge del discurs que he iniciat —les divagacions amb què us amenaçava. Els nous mitjans digitals han canviat la manera de llegir. L'internauta avesat vol entendre a primer cop d'ull allò que diu el text, té pressa i no s'entreté si veu massa lletra o si el text és excessivament complex; directament canvia de pàgina. Allò breu i entenedor a Internet té més possibilitats de triomfar. A la xarxa hi ha tanta informació que cal apressar-se per poder-la llegir tota. I aquí ve la qüestió: llegir és entendre? Hi ha diferents maneres d'acarar aquest dilema; des dels que creuen que sí, que les noves generacions són capaces de treballar amb molta informació i en treuen coneixement perquè han après a ser *multitasca* i els que, contràriament, creuen que els ha de ser impossible assimilar correctament lectures ràpides, esbiaixades i no sempre fiables. El nord-americà Tom Alderman utilitza el terme *Generació ADD* (*Attention Deficit Disorder*, síndrome de falta d'atenció) per definir una generació que, segons ell, és incapaç de concentrar-se en una sola cosa. No resoldrem aquí el conflicte, però és evident que, per a aquesta generació *multitasca* el Twitter és un paradís, qualsevol idea s'ha de poder expressar en 140 caràcters.

#literatura

Si reprenem el fil i ens endinsem en l'àmbit de la creació estricta, ens hem de situar en la cultura anglosaxona. Segurament Rick Moody no és el primer escriptor de ficció via Twitter, però és probablement el més conegut. L'autor de *La tempesta de gel* —que Ang Lee va adaptar al cinema— va escriure directament al Twitter, a finals del 2009, *Some Contemporary Characters*, una història romàntica de ficció en intervals de 10 minuts al llarg de tres dies. La història era narrada alternativament i en línia pels seus dos protagonistes.

També en llengua anglesa és interessant destacar el projecte de l'escriptor John Wray. Aquest autor ha materialitzat un personatge de la seva novel·la *Lowboy* al Twitter i fa dos anys que parla diàriament sobre Citizen, el seu personatge, amb unes piulades realment enginyoses *(@John_Wray*).

> *Els somnis d'en Citizen feien olor de gel per als cabells i de formatge. Pasta de dents Colgate. Licor de Malta. I de tant en tant, en les desfilades de les celebritats, a aigua de roses*

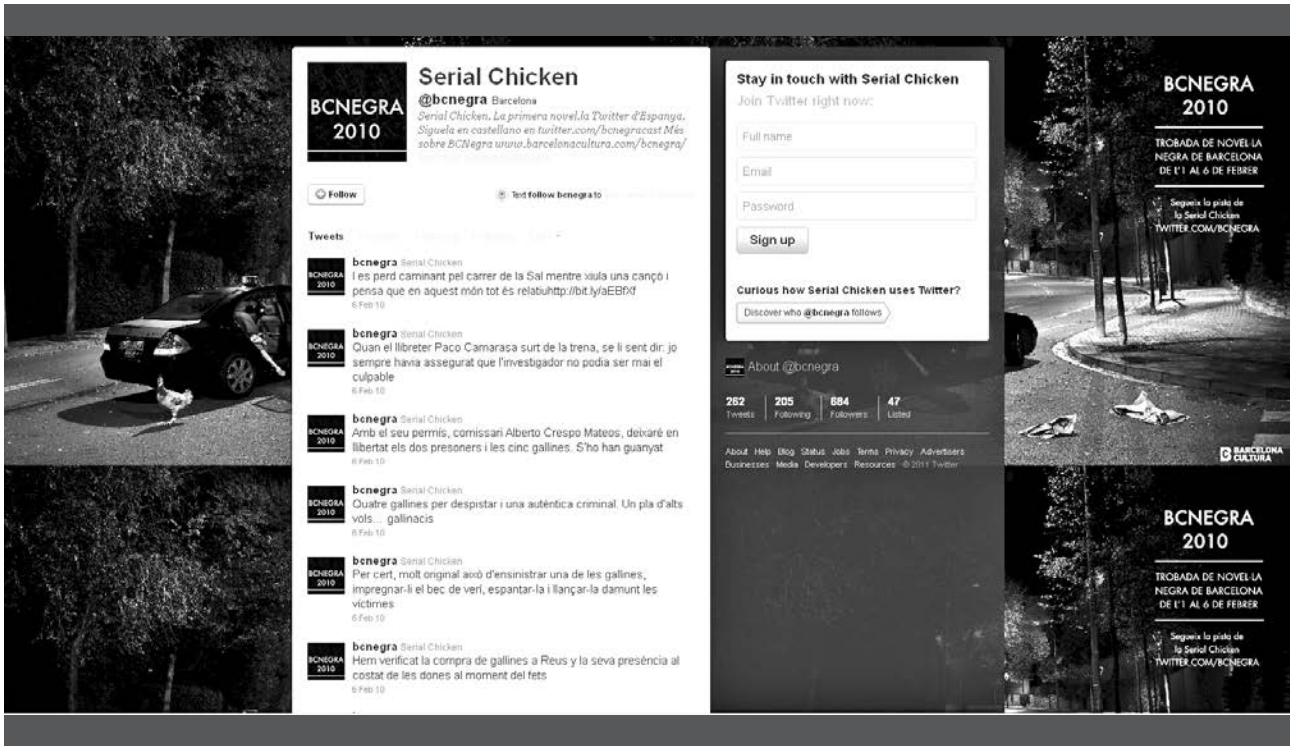

En català, i en el marc de la Trobada de Novel·la Negra de Barcelona de 2010, Jordi Cervera va experimentar per primera vegada en la nostra llengua amb un novel·la escrita directament al Twitter. L'obra, titulada *Serial Chicken,* podeu llegir-la a www.twitter.com/bcnegra i vull destacar que, a més d'utilitzar les característiques bàsiques del mitjà —la immediatesa, el fet que es llegeix en el mateix instant que s'escriu la trama, i la possibilitat de *retwittejar-la* i interactuar-hi—, l'autor aprofita altres recursos que també pot incorporar aquesta xarxa social, com ara enllaços, geolocalitzacions amb Google Maps o fotografies a Flickr. Us deixo el darrer *twit* de la novel·la:

> *I es perd caminant pel carrer de la Sal mentre xiula una cançó i pensa que en aquest món tot és relatiu http://bit.ly/aEBfXf*

Una tendència literària que ha intentat fer-se un lloc al Twitter és la *novel·la col·laborativa* bastida per diferents escriptors. Aquest sistema d'escriptura que, més o menys, ha reeixit en altres serveis digitals, sobretot en blocs o *wikis*, no ha acabat de funcionar en aquesta xarxa social, segurament per l'heterogeneïtat dels usuaris i la impossibilitat de gestionar les aportacions. En espanyol potser podríem destacar, per posar un exemple, la narració *#relatweet*, inspirada pel periodista Juan Andrés Muñoz (*@allendegui*), que va proposar la piulada següent:

> *Se despertó sobresaltado, sudoroso entre un hojaldre de sábanas. Extendió la mano, y a tientas encontró el frasco con su pastilla.*

Aquesta va ser continuada per altres usuaris de Twitter, concretament 39 de diferents països de parla hispana. Una setmana i 214 piulades després tenien el text, que podeu consultar a http://gentedigital.es/comunidad/allendegui/.

Un altre recurs prou emprat per a l'experimentació creativa és la *ficcionalització* de personatges literaris o moments històrics. Amb aquest mecanisme, l'autor aconsegueix augmentar la intensitat de la interacció amb els personatges, cosa que permet al lector participar més intensament en la història que es desenvolupa. L'any passat, la Royal Shakespeare Company va tornar a explicar la història de Romeu i Julieta a Twitter. La companyia va contractar dos actors que van crear dos comptes separats de Twitter per a cada un dels personatges i van començar a improvisar el diàleg.

Aquí, a casa nostra, va ser molt interessant la recreació que el portal web de Televisió de Catalunya i Catalunya Ràdio va fer del darrer dia de la caiguda de Barcelona en la guerra de Successió de 1714. Va explicar els fets a través de les piulades dels seus protagonistes amb un mapa que geolocalitzava el lloc on es produïen i el moment exacte. A més, totes les piulades eren paraules històricament documentades que van dir en aquell moment i lloc exacte els protagonistes reals, però dos-cents noranta-set anys abans (http://www.324.cat/1714/).

#poesia

Malgrat aquests exemples, i altres que es podrien aportar, el Twitter de 140 caràcters sembla més pensat per a gèneres

literaris curts, com la poesia —sobretot en forma breu—, els refranys, els proverbis, les sentències, els aforismes...

És conegut a la xarxa el poema *I Sing a New Freedom* que el novel·lista nigerià Ben Okri *(@benokri*), guanyador del Booker Prize el 1991, va escriure íntegrament via Twitter amb la intenció de promocionar el seu llibre *Tales of Freedom* (Rider Books). Okri piulava un vers cada dia, i el mateix títol del poema i el primer vers són tota una proposta estètica, un posicionament sobre la integració de la lírica i la tecnologia:

Canto a una nova llibertat, llibertat amb disciplina.

Aquest autor va referir-se, en una entrevista, a la seua experiència poètica a la xarxa i va fer un seguit de reflexions sobre l'acte d'escriure de les quals no em puc estar de destacar-ne la següent:

> *Crec que necessitem un nou tipus d'escriptura que respongui a l'ansietat de la nostra època, i aquesta forma és la brevetat. La meua sensació és que els temps són perfectes per a les formes breus i lúcides. Necessitem dir més amb menys paraules. El meu poema a Twitter mira de respondre a aquesta qüestió i al sentiment de llibertat.*

Hi ha un important nombre de piulades en forma de haiku, fins i tot s'ha encunyat el terme *twaiku* per referir-s'hi. N'hi ha que *retwittejen* poemes d'autors consagrats com Matsuo Bashô, Yosa Buson, Kobayashi Issa i altres mestres —*Daily Haiku* (*@dailyku*)— i altres usuaris s'atreveixen a crear els seus propis versos. Un autor prolífic en aquest sentit és l'exconseller Josep Huguet *(@Josep_Huguet*), que, enmig de piulades prosaiques, penja creacions pròpies que normalment acompanya de la foto que hi fa referència.

Expresses la por
o davant de temps convulsos,
resignació?

(yfrog.com/hw3ntpj)

En castellà ha aparegut el *hashtag #poetuits* que, a exemple del seu precedent en anglès *#poetweet*, recull els escrits amb intencionalitat poètica que els usuaris de la xarxa pengen sota aquesta etiqueta. En el cas dels *hashtag* (#), a diferència dels perfils (@), no és possible controlar les intervencions que s'hi fan, ja que tothom pot dir-hi la seua (l'únic que cal és que s'esmenti l'etiqueta). I això, és clar, fa que sigui impossible establir un nivell de qualitat: hi podem trobar des de creacions amb cert interès fins a grolleries estèticament indecents.

#humor

Si parlem de gèneres curts, no en podem oblidar un que té força difusió al Twitter, l'acudit i, per extensió, les intervencions enginyoses i amb marcat to humorístic. En anglès va sortir publicat amb èxit *The World According to Twitter*, un llibre que conté les millors respostes dels usuaris a les pregun-

tes humorístiques que cada dia proposava el columnista David Pogue. Va ser un experiment reeixit en què milers de veus es van unir gràcies a les xarxes socials per generar un obra coral i divertida.

També en llengua catalana tenim intervencions que podríem enquadrar en aquest apartat. Els jocs de paraules tenen força èxit, com l'etiqueta *#catalunyaporno*, en què es juga amb noms catalans que poden tenir referències sexuals, o les entrades de *@miccionari,* totes dues altament recomanables.

> *Esgarrifrança: Calfred produït pels atacs de pagesos francesos a camions amb productes agrícoles espanyols*

El perfil *@acudits* es dedica a piular directament acudits coneguts, com *@wwwHUMORcat*, que complementa la web d'acudits que tenen a Internet. A més, també hi ha un *hashtag* amb aquesta finalitat: *#acudits*. Tot i que els incloc en aquest recorregut, ho faig més pel seu sentit de repertori que no pas com a exemple de creativitat.

Més interessants són les intervencions relacionades amb la ironia. Els 140 caràcters esdevenen un espai prou ampli perquè diferents usuaris de la xarxa facin intervencions més o menys divertides sobre temes de l'actualitat, tot sovint vorejant un cinisme extrem. Tan sols esmentaré *@Grassonet_Bord* o el mateix *@QuimMonzo* —que més que *twittejar*, *retwitteja* les aportacions d'altres—, però en aquest apartat hi hauria una multitud d'exemples.

#critica

Llegim i piulem (*@llegimipiulem*) és una iniciativa destacable pel que fa a l'ús de Twitter com a eina de reflexió crítica sobre la literatura. *Llegim i piulem* vol ser una tertúlia literària 2.0, un club de lectura per compartir l'experiència lectora d'obres de literatura catalana a Twitter. Van iniciar la primera tertúlia amb *Xocolata desfeta*, de Joan Lluís Lluís, i després han arribat, entre altres, obres de Josep Campmajó, Joan Fuster o Emili Teixidor. Cada tertúlia sol reunir entre 12 i 20 lectors seguidors. Nosaltresllegim.cat (*@Nosaltresllegim*) no és ben bé de crítica, però és també un espai per parlar de llibres, de novetats, de clàssics, de premis literaris o de recomanacions de lectura. *@quellegeixes* és el perfil a Twitter del conegut fòrum de llibres i de lectura en català de http://www.quellegeixes.cat. En llengua castellana, tenen força difusió *@Lecturalia*, *@A_Literatura, #canaleer* o *@Ediciona*, xarxes de literatura amb tendències i notícies sobre obres i escriptors.

#entitats

Però, tot i que no hem de menystenir les possibilitats de Twitter com a eina d'experimentació i reflexió literària, ara per ara la seva és més una tasca de difusió, que unida a la facilitat de ser-ne usuari, la senzillesa del programari, la immediatesa i la portabilitat resulta popular per a qualsevol entitat que vulgui donar a conèixer notícies pròpies o relacionades amb l'activi-

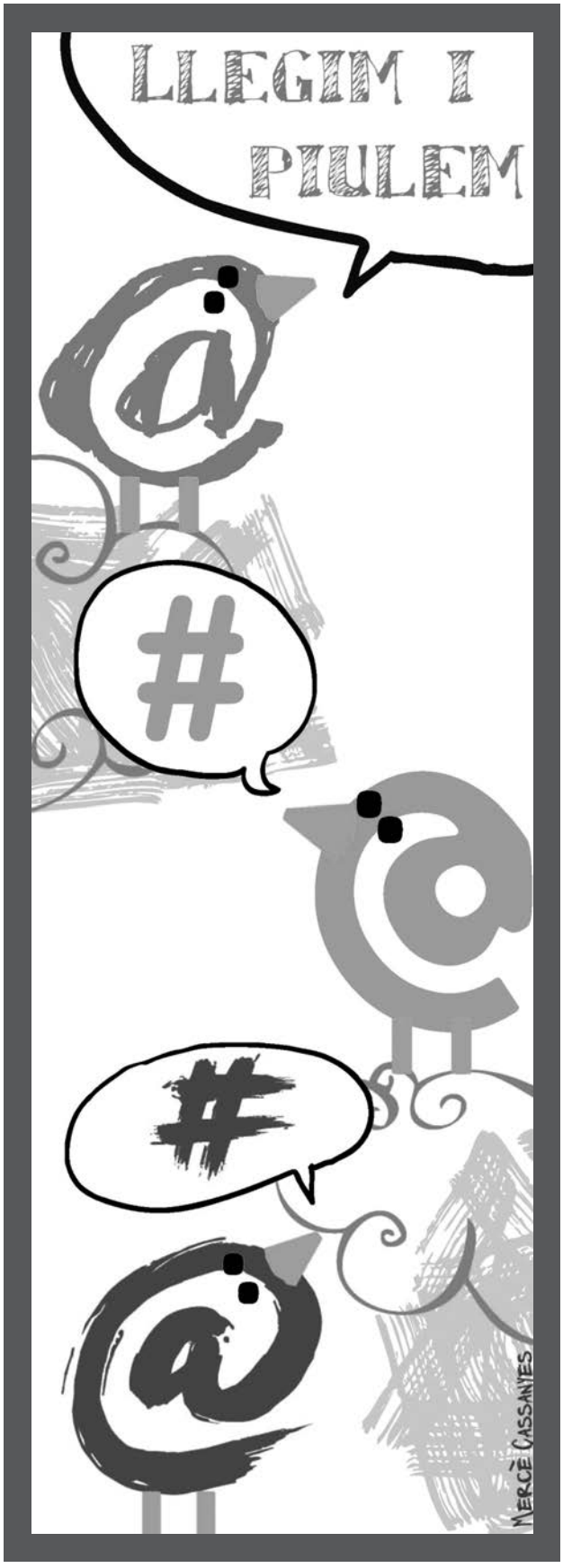

tat que desenvolupa. Els exemples són infinits i podríem començar amb l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana (*@EscriptorsAELC*), que utilitza el perfil per difondre activitats i temes relacionats amb l'entitat professional que aplega els escriptors i escriptores en llengua catalana i com a complement del seu web (www.escriptors.cat).

També he de parlar de les entitats que aprofiten Twitter per al foment de la figura d'escriptors concrets, com la Fundació Joaquim Verdaguer (*@FJVerdaguer*) per promocionar Jacint Verdaguer i difondre la seua obra i les activitats de la fundació (www.verdaguer.cat), o la Fundació Josep Pla (*@FJosepPla*). Normalment, en aquests casos el perfil al Twitter sol ser un complement al bloc o al web de la institució i no solen piular amb gaire assiduïtat. Pel que fa a autors consagrats, es tendeix a crear un perfil d'un autor traspassat i anar-hi penjant cites, com, per exemple, *@joan_fuster* o *@CarrerNou* (Josep Pla), tot i que el perfil acaba superant l'autor, pren embranzida i l'usuari acaba fent aportacions que res tenen a veure amb l'original.

Pel que fa al que podríem dir-ne la part més material de l'ofici literari, les editorials, la majoria tenen perfil per difondre les seues publicacions (*@ColumnaEdicions*, *@edicibellaterra*, *@vicensvives, @Ed_Empuries, @Grup62,* etc.). Així mateix, trobem perfils d'aquelles activitats relacionades amb el món de l'edició de llibres en català com La Setmana del Llibre (*@LaSetmana*) i, com és d'esperar, moltes biblioteques (*@BibliotequesBCN,* etc.).

Des de l'àmbit més oficial, la Generalitat de Catalunya hi té diferents perfils relacionats amb la cultura i les lletres. Destaco *@lletres,* mitjançant la qual la Institució de les Lletres Catalanes promociona els autors catalans, *@llenguacatalana*, *@catalan_arts* o *@cultura_cat*. Justament la Institució de les Lletres Catalanes ha impulsat, a partir d'aquest any, un seguit d'accions de reconeixement social a diferents figures de la literatura catalana mitjançant la publicació de cites o comentaris sobre autors homenatjats sota una etiqueta o *hashtag* determinat. Ja s'ha fet amb Josep Pla (*#30JosepPla)*, Josep M. de Sagarra (*#50JMSagarra)* o Enric Valor (*#100anysdeValor)*. També l'Institut Ramon Llull té perfil propi en aquesta xarxa social, *@IRLlull*. De fet, i resumint, us diré que la majoria de les institucions culturals i literàries han configurat un perfil o canal al Twitter, malgrat que no totes en fan un ús habitual. En l'àmbit universitari, i als volts de la diada de Sant Jordi, ens va arribar la proposta de LletrA, el portal de literatura catalana de la Universitat Oberta de Catalunya, d'afegir l'etiqueta *#jollegeixo* a les piulades dedicades al món del llibre i la lectura. També podríem parlar del *@blocdelletres* de la Biblioteca de Lletres de la CRAI de la Universitat de Barcelona, que complementa un bloc amb el mateix nom amb notícies i informacions en línia.

#escriptors

És clar, no podia acabar aquesta ràpida repassada sense parlar dels professionals de l'escriptura. Malgrat el que pugui semblar, no és un col·lectiu especialment avesat a l'ús d'aquesta xarxa i, més encara, no solen utilitzar-la per parlar de feina, de literatura, ni per fer-hi experimentació literària. Això sí, promocionen llibres i articles propis, opinen sobre l'actualitat o parlen de la seva vida personal com qualsevol altre usuari, cosa que evidencia que la majoria d'escriptors no confien en les capacitats literàries de Twitter i l'utilitzen, en el millor dels casos, com a eina de difusió de l'obra i de contacte amb els lectors. Trobaríem, en l'àmbit internacional, per posar-ne alguns exemples amb perfil més o menys oficial: *@jk_rowling*, *@isabelallende*, *@umbertoeco*, *@ElGabo* (Gabriel García Márquez), *@Dario_Fo*, *@chuckpalahniuk* i *@annericeauthor*, *@margaretatwood*, entre altres. Al nostre país, l'ús del Twitter per part dels escriptors encara està menys estès, trobem noms com *@joanfmira*, *@salvadorcardus*, *@mariusserra*, *@EvaPiquer* i *@gemmalienas*... Tanmateix, sense sortir del món de la lletra impresa, sí que el Twitter té molta prèdica en l'àmbit periodístic, com era d'esperar d'un mitjà que sembla pensat expressament per a la immediatesa de la notícia i del titular: *@CarlesCapde* (Carles Capdevila), *@salvadorcot*, *@antonibassas, @saulgordillo*... A més, pràcticament tota la premsa, i en general l'àmbit de la comunicació, fa un ús intens del mitjà com a complement dels titulars i de la darrera hora del web i per difondre informacions *in situ,* des de taules rodones fins a conferències de premsa, passant per esdeveniments informatius de primer ordre en directe.

#final

Una vegada exposat i exemplificat a grans trets com es desenvolupa el quefer literari a la xarxa social Twitter, no puc acabar sense fer unes breus consideracions per tancar aquesta aproximació.

Primera consideració. Reprenent allò que us anunciava al principi d'aquestes pàgines, a Twitter s'hi pot fer literatura, oi tant. Malgrat això, no és una eina literària en el sentit estricte, potser es podria veure més com un laboratori literari on assajar nous formats, possibilitats o fins i tot gèneres. De fet, en els milions de piulades que s'hi fan cada minut la creació literària hi escasseja. En el millor dels casos, aquesta xarxa té encomanada una missió més divulgadora que no pas creativa i, en el pitjor, cal acceptar que, fet i debatut, una part important dels comentaris que hi circulen són circumstancials i insubstancials i no tenen cap interès. Ara bé, com diu la crítica argentina Josefina Ludmer, són escriptura. Aquesta estudiosa del fet literari afirma que aquestes escriptures no estan dins d'allò literari, però, tanmateix, existeixen com a escriptura i estan produint, amb la seva pròpia existència, un present: "Són escriptures que confonen el jo amb la ficció, sobretot, i escriptures que no necessàriament han de passar ni a través ni amb allò literari."

Segona consideració. Diuen que Twitter té uns 200 milions d'usuaris. Aquest volum de persones de països i llengües diferents són els lectors potencials d'allò que s'hi pugui escriure. Tot i això, hem de ser conscients que, al final, un

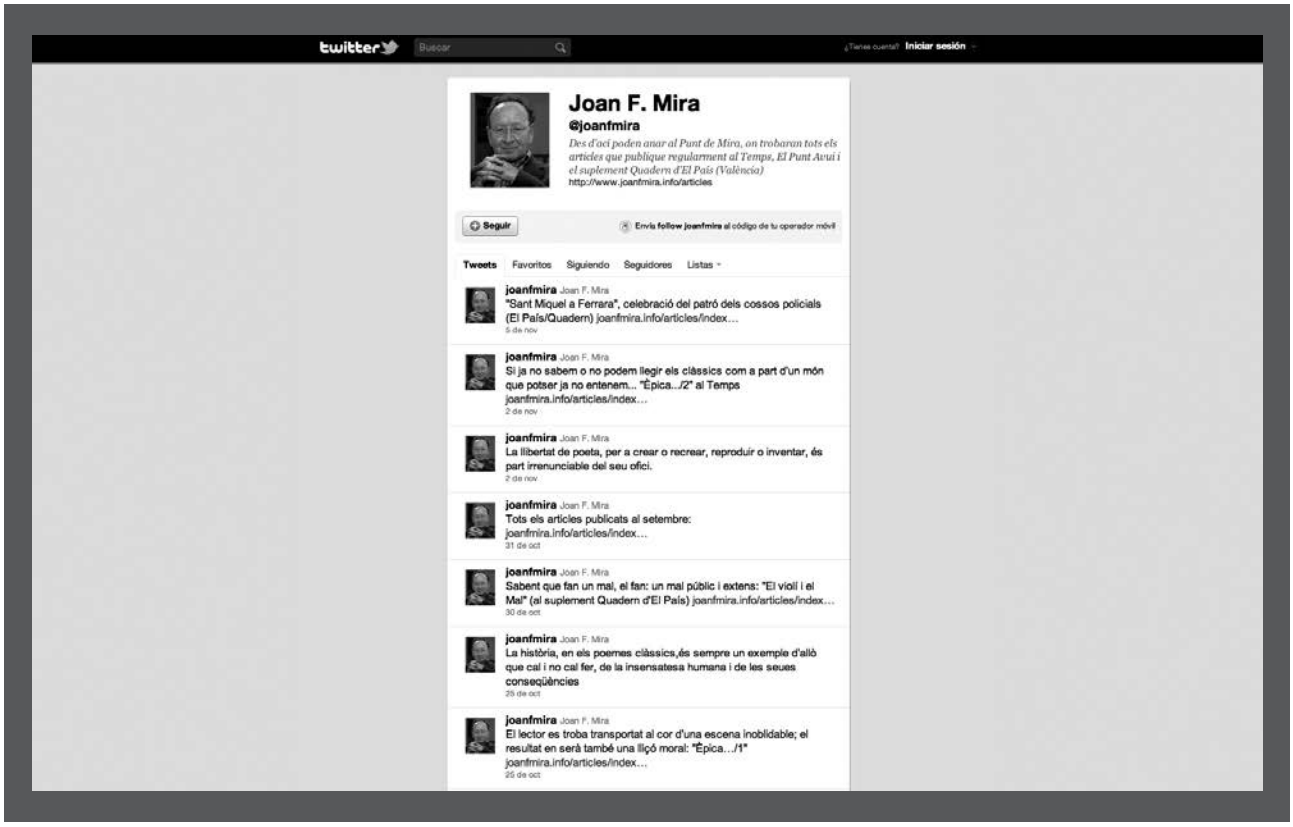

usuari normal sol tenir un nombre de seguidors molt més reduït, sobretot si no es tracta d'un personatge públic. A més, no tots els seguidors són actius i no tots els actius llegeixen totes les piulades. També hem de reconèixer, però, que qualsevol piulada pot anar més enllà de la colla de seguidors d'un usuari si la *retwittegen*, és a dir, si un seguidor repeteix el text entre la llista d'usuaris que el segueixen i aquests usuaris també poden fer el mateix i repetir altre cop l'escrit, llavors sí, la cosa pot créixer de forma exponencial. Resumint, les intervencions en una xarxa social permeten compartir allò que s'escriu més enllà del cercle íntim, però tenen un abast relativament reduït, potser entre 100 o 700 seguidors (evidentment, aquest nombre de seguidors va pujant en el cas d'artistes, comunicadors i gent popular en general: *@toni_soler* té 30.000 seguidors, el programa *@APMTV3* de TV3 en té 52.000 i escaig i la polifacètica *@ladygaga* en té més de 13 milions (en el moment de fer aquest article).

Tercera. Twitter és una experiència de la immediatesa i de l'efímer. Una piulada se l'emporta un altra piulada, i tot allò que s'hi escriu perd vigència poc temps després de ser escrit. És cert que es pot recuperar des del perfil de l'usuari, però si hi ha intenció de fixar-ho, cal extreure'l del mitjà, del Twitter, i incorporar-ho en un altre suport. Tot allò que l'autor ha volgut que transcendís ha estat publicat a banda, ja sigui en paper o digitalment en un web o en un bloc.

Quarta i darrera consideració. Les xarxes socials han vingut per quedar-se, no sé si es diran Twitter o Facebook o si tindran un altre nom, però han estat una revolució en el món de l'escriptura i, en general, de la comunicació entre els humans, i tots els àmbits de la cultura estan quedant tocats per aquesta nova forma de relació. La paraula ha passat del paper imprès a l'era digital i això, ens agradi o no, canvia la manera de llegir, però també la manera de crear, publicar i distribuir la literatura. La digitalització i les xarxes socials comportaran una transformació contundent de la indústria del llibre. Com ha passat amb la música, hi haurà pors, crítiques, provatures i errors, però al final s'iniciarà una nova etapa que remourà els fonaments de la indústria i que irremeiablement també incidirà en l'autor i en la mateixa creació literària.

> *Do you hear that? It's the sound of Shakespeare rolling over in is grave.*
> The Wall Street Journal

Enric Blasi i Aldosa

La Baldufa, quinze anys d'il·lusions

Aquest 2011 a La Baldufa celebrem quinze anys de trajectòria. Això ens porta a fer una mirada enrere cap als nostres orígens... Uns anys abans d'engegar aquest projecte es va crear Boira Baixa. Un grup d'uns quaranta joves, molt heterogenis, vam decidir crear una associació per promoure diferents activitats, la majoria entorn al teatre, sempre molt efímeres i eclèctiques, amb llibertat creativa absoluta. Boira Baixa va ser la nostra escola, hi vam fer les primeres actuacions i vam començar a sentir el plaer pel teatre.

Fruit d'aquesta llavor, l'any 1996, sis membres de Boira Baixa —Toni Tomàs, Míriam Ferrer, Carles Benseny, Emiliano Pardo, Carles Pijuan i Enric Blasi— vam anar un pas més enllà i vam fundar la Companyia de Comediants La Baldufa. Lluny queda ja aquella primera actuació a l'escola Espiga, plens d'energia desbordant, passió i il·lusió, però amb una gran manca de disciplina, rigor i, evidentment, experiència. També lluny, però present a la memòria, el nostre primer gran repte com a companyia: actuar davant vuit-centes persones a la plaça Sant Joan de Lleida, durant les Festes de Tardor del mateix any. Així va ser com va néixer la primera creació, *Per riure: 3 porquets a la platja!*, espectacle artísticament imperfecte, amb alts i baixos, però molt generós. En acabar l'actuació, l'escalfor i l'agraïment del públic ens va donar l'ànim i l'empenta per créixer i millorar.

Ara ja són més de 3.000 actuacions, i és aquest agraïment el que encara cerquem en cada actuació, la nostra font de motivació per tirar endavant.

Una característica que ens ha acompanyat des dels inicis és l'exercici de la "lleidatanitat". Reivindiquem el teatre des de Lleida i portem el nom de la nostra ciutat arreu de la geografia que ens ha acollit. Un bon nombre de teatres i places de Catalunya han gaudit amb els nostres espectacles, també hem estat presents a tots els circuits teatrals de l'Estat espanyol i, en els darrers anys, hem viatjat per tot el món, a països com Itàlia, França, els Països Baixos, Alemanya, Hongria, Portugal, Bèlgica, el Regne Unit, Dinamarca, Suïssa, Luxemburg, Àustria, Mèxic o la Xina. Una internacionalització que acaba tot just de començar i la bona resposta que estem tenint del públic a l'estranger ens fa pensar que les nostres creacions estan en un moment amb gran projecció internacional. Des de Lleida també es pot fer un producte de qualitat i que es pugui vendre al món sencer.

Foto de capçalera: Primera produccio de La Baldufa, any 1996, *Per riure: 3 porquets a la platja!*

Aquesta sortida a l'exterior i el gran nombre d'actuacions a l'Estat espanyol que hem fet aquests anys fan que augmentin en nosaltres les ganes de seguir les pautes i els objectius que ens vam marcar des de l'inici.

En les primeres actuacions que vam realitzar a les escoles de Lleida, dins el projecte de l'Ajuntament de Lleida *Obrim les escoles*, vam adonar-nos que la nostra forma d'adreçar-nos als nens i nenes sortia de l'ortodòxia del teatre que es realitzava en molts circuits infantils. Va ser després de conèixer i treballar amb Los Titiriteros de Binéfar quan vam constatar que una altra manera d'adreçar-se als infants era possible. Sens dubte, ells són amics, companys i mestres. Amb el seu estil directe i viu, en alguns moments transgressor, i molt acurat estèticament, ens van ensenyar que mai no s'ha de perdre l'oportunitat de parlar i reflexionar sobre els grans temes. Nosaltres entenem el fet teatral com una possibilitat de posicionar-nos, opinar i fer política sense perdre el punt de vista festiu i lúdic. Es tracta d'aprofitar cada aparador que se'ns ofereix per aportar el nostre punt de vista, subjectiu, és clar, sobre la societat que ens envolta.

Amb aquests primers passos i col·laboracions és on vam donar forma a la nostra manera d'entendre el teatre per a infants, altrament anomenat teatre familiar o per a tots els públics. Els punts principals dels espectacles de La Baldufa són els següents:

Honestedat. Cada projecte nou, cada creació nova, és un repte estimulant. I això ho fem des de l'honestedat. Cada

Els tres components actuals de La Baldufa en el darrer espectacle de carrer produït l'any 2008, "Drago".

espectacle és sincer i amaga al darrere hores de reflexió i molts assaigs o, com diuen els francesos, que d'això en saben molt, repetició i més repetició. Quan decidim mostrar el nou treball, hem d'estar convençuts que és honest. Ni podem ni volem decebre el nostre públic.

Rigor. Paraula que en cada creació augmenta de forma exponencial, ja que com més espectacles acumulem, més tenim la sensació que no en sabem prou i que ens queda un llarg camí per aprendre i créixer en la nostra professió. És per això que el que podem oferir als nostres espectadors, per cert cada cop més fidels, és moltes hores de treball i molta reflexió per poder donar als nens i nenes el que creiem que es mereixen. Sovint polítics i gestors culturals parlen dels infants com l'espectador del futur, paraules que amaguen poc respecte cap a ells, ja que bàsicament són espectadors del present i, amb una mica de sort, i si fem la feina ben feta i els oferim espectacles i produccions de qualitat, aconseguirem que també siguin els espectadors del futur.

Il·lusió. Les respostes majoritàriament positives que rebem en les nostres representacions, els centenars de festivals de prestigi internacional que hem visitat i els premis que hem aconseguit no ens han restat ni gota d'aquella il·lusió inicial que ens va portar a crear La Baldufa. Ans al contrari, tastar el reconeixement en llocs tan diversos com els que hem visitat fa que augmentin les ganes de conèixer altres públics i altres formes de fer teatre. Per això, considerem que en l'actualitat gaudim de certa maduresa artística, d'una sensació de responsabilitat amb els espectadors que ens empenyen a perseguir la qualitat i la millora.

Reinvenció. Una obsessió del nostre treball és no caure en la "fórmula fàcil", perill que sempre sobrevola sobre l'ànima

La Baldufa a punt de sortir a l'escenari amb el "Catacrack", producció de l'any 2001.

dels creadors, sobretot en el teatre familiar. Sempre hem intentat evitar l'"autoplagi" d'aquells espectacles que funcionen. Per fer canvis de registre, evitar la còpia i aprendre'n cada dia més, intentem que persones de prestigi de l'escena teatral col·laborin amb nosaltres i aportin el seu univers, un nou punt de vista, creativitat sorgida d'altres fonts i la seva trajectòria. Durant la creació del nou projecte es desenvoluparà un xoc d'energies, un *big bang* creatiu, un caos artístic que després de mesos d'assaig es convertirà en un nou espectacle. Aquesta cerca de la catarsi ens ha portat a treballar amb diferents directors, músics, actors i creadors, i ens ha donat molt bons resultats.

Per acabar, ens agradaria parlar una mica del futur immediat de la companyia. En aquests moments estem ultimant els darrers detalls d'*El Príncep Feliç*, la darrera producció estrenada el gener de 2011. Estem preparant la versió en francès i en alemany, que veuran la llum al novembre, ja que hem aconseguit que tres prestigiosos teatres, dos de francesos i un d'alemany, coprodueixin l'espectacle. Això ens ajudarà en l'objectiu d'obtenir més obertura internacional, i que la companyia ja fa anys que ha iniciat.

El futur a mitjà termini es tenyeix d'òpera. Hem rebut un encàrrec del Gran Teatre del Liceu per portar a escena *Guillem Tell*, de Rossini, per a públic familiar. Així doncs, ens endinsem en un nou món per a nosaltres, un nou gènere que desconeixem: l'òpera. Un repte molt estimulant que ens dóna una nova motivació.

La Baldufa no s'atura, la creació i els nous projectes ens mantenen inquiets i vius. Fa quinze anys ens vam proposar gaudir del dia a dia i no pensar gaire més enllà, i així continuem... Cada nou espectacle és un camí ple d'il·lusió, pors i somnis... Una nova oportunitat d'oferir el millor de nosaltres mateixos.

Assajos d'"El Príncep Feliç", amb el seu director, Jorge Picó, darrera producció de La Baldufa, any 2011.

DIVERSÀRIUM

Grup d'Arxivers de Lleida

El punt de trobada dels arxivers i arxiveres de les Terres de Ponent

L'any 1998 naixia el Grup d'Arxivers de Lleida a partir d'una iniciativa conjunta entre diferents arxivers i arxiveres de les comarques de Ponent. En aquest text voldríem fer-vos cinc cèntims sobre què és i per què es va crear el Grup d'Arxivers de Lleida (anomenat entre nosaltres GALL), qui en forma part, quins són els seus principals objectius i com ha evolucionat fins als nostres dies.

Els motius del sorgiment del GALL

Al llarg dels últims trenta anys, el món dels arxius s'ha desenvolupat d'una manera creixent, tant pel que fa a creació de noves infraestructures, com a la formació dels professionals i la creació d'estudis superiors especialitzats, així com en l'establiment de marcs legislatius i normatius, entre altres. També l'arxivística ha estat un camp professional que ha experimentat un canvi radical, començant per l'elaboració i l'aplicació de mètodes i normes estandarditzades a escala internacional i acabant amb l'impacte de les noves tecnologies de la informació i la comunicació, en el marc de l'anomenada Societat de la Informació, que ha conduït la nostra professió a un procés de canvi constant.

L'increment progressiu dels estudis centrats en temàtiques locals, la creixent elaboració de tesis doctorals en el marc dels estudis universitaris, la progressiva i creixent edició de llibres d'àmbit més local i comarcal, la demanda de serveis pedagògics o educatius entre escoles i arxius, etc. ha suposat també un augment i una diversificació dels serveis i usuaris dels arxius. Tot això ha anat acompanyat de la construcció de noves seus d'arxius, la modernització d'algunes d'antigues i el desplegament progressiu de la xarxa d'arxius comarcals, així com l'obertura progressiva d'arxius de gestió privada i la millora en l'accessibilitat i la preservació dels documents.

Foto de capçalera: Moment de descans després de la visita a l'Arxiu Diocesà de Lleida. Esmorzar a l'Acadèmia Mariana de Lleida (2010).

En aquest context, els arxius de les comarques lleidatanes presentaven, a finals dels anys noranta, una situació de cert aïllament en relació amb els de Barcelona i comarques properes, on es trobaven —i es troben— la major part d'instal·lacions i centres arxivístics. La creació, l'any 1985, de l'Associació d'Arxivers de Catalunya (AAC) va millorar la relació entre els diferents arxivers del país i, en el cas concret de Lleida, va permetre que s'impartís el primer Mestratge d'Arxivística a la Universitat de Lleida, on es van conèixer alguns dels professionals que ja treballaven en els arxius de les nostres contrades i altres persones que preveien la seva dedicació provisional en aquest camp.

Tot i l'existència de l'AAC, el desenvolupament de noves polítiques documentals i la millora i ampliació de la xarxa d'arxius, es continuava denotant un distanciament entre el món arxivístic lleidatà i el de la capital catalana. No oblidem que Barcelona concentra el nombre més important d'arxius, és on té la seu la mateixa Associació d'Arxivers i on es troba la major o l'única oferta formativa especialitzada. A tot això s'hi afegia el fet que som un sector professional molt reduït en nombre i que entre els arxivers de la Terra Ferma hi havia un sentiment de solitud, o potser d'abandó.

Tot aquest context i la migradesa de les plantilles en els arxius feia necessari, sens dubte, un element de cohesió, o millor de recolzament mutu, dels diferents arxivers i dels seus respectius treballs en l'àmbit geogràfic de les comarques de Ponent i dels Pirineus que alhora ens vinculés d'una manera més generalitzada a la pròpia Associació d'Arxivers de Catalunya i una actitud més homogènia respecte als serveis dels usuaris.

Principals objectius del GALL

Per tot això, el juny de 1998 es va convocar, per iniciativa dels arxivers de l'Ajuntament de Lleida, la primera reunió, en la qual es va fundar el Grup d'Arxivers de Lleida. En aquesta primera trobada es van establir també els principals objectius del

GALL: mantenir reunions i trobades ordinàries del grup per a la posada en comú d'experiències, visitar i conèixer els nostres respectius arxius, discutir conceptes i metodologies per tal d'aclarir-los, projectar actuacions concretes de treball comú per aprofitar la sinergia que es derivava dels fons dels nostres arxius i, finalment, i en definitiva, crear una consciència de grup entre professionals amb unes necessitats i uns objectius molt similars o iguals. D'aquesta manera, esdevenia un fòrum que permetia la discussió de conceptes i metodologies i la seva imbricació a la realitat de les comarques de Ponent i dels Pirineus, per tal d'enriquir el col·lectiu i, de retruc, la tasca duta a terme. Finalitats que tretze anys després continuen ben vigents.

Els pioners del Grup d'Arxivers de Lleida

Van assistir a la primera reunió del GALL un total de 24 arxivers i arxiveres de 15 arxius diferents. Eren arxivers que treballaven en arxius de tipologia ben diversa, arxius històrics i arxius administratius, arxius municipals, provincials, comarcals, d'àmbit públic i privat. Arxivers que treballaven en arxius distribuïts arreu de les comarques de la demarcació de Lleida, és a dir, de l'àrea de Ponent i de l'àrea dels Pirineus i l'Aran. Aquesta característica d'agrupar arxivers d'arreu de les Terres de Ponent i de tipologies d'arxius diversos és present en el GALL des del primer dia.

A aquest primer grup, s'hi afegirien més membres provinents també d'altres arxius del territori lleidatà i d'altres tipologies d'arxius com, per exemple, els arxius d'àmbit religiós i els arxivers dels arxius andorrans, entre altres. En conjunt, actualment el GALL agrupa prop de cinquanta arxivers i arxiveres de les comarques de Ponent, Pirineus, Aran i Andorra, que realitzen la seva tasca professional en vint-i-cinc arxius diferents: arxius comarcals, arxius municipals, judicials, policials, nacionals, eclesiàstics, fotogràfics i d'imatge, històrics, administratius, d'institucions públiques i privades.

Des del començament no es va voler fundar una associació al marge de l'AAC, sinó més aviat un grup no institucionalitzat, sense seu oficial, ni quotes, ni estatuts ni personalitat jurídica; només una metodologia de treball en comú i de col·laboració professional, i una voluntat de coneixença mútua i de les realitats de treball que ens permeten la creixença professional i la millora en la gestió dels arxius on treballem.

L'establiment d'un procediment de treball

Un dels puntals del GALL ha estat l'establiment de trobades i reunions al llarg de l'any: reunions d'arxivers i arxiveres que tenen la característica de ser rotatives, és a dir, que cada cop se celebren en un arxiu diferent, primer per no disposar de seu oficial i també, i més important, per la voluntat de conèixer els diferents arxius i els fons que allotgen, fet que ha propiciat la realització de visites als diferents arxius de l'àrea de Ponent i dels Pirineus. Això ens ha permès conèixer directament l'àmbit físic laboral de cadascun dels reunits, les dimensions dels fons que es custodien i les qualitats o deficiències dels equipaments.

Durant els primers anys, del 1998 al 2000, es van arribar a fer fins a cinc trobades anuals. La dificultat perquè tots els membres poguessin assistir a cada reunió va fer que s'anés escurçant el nombre de reunions i es fixés finalment en dos cops a l'any, normalment una durant el primer trimestre i una segona l'últim trimestre de l'any. La dinàmica de les reunions va generar la necessitat de crear grups de treball per a temes específics o activitats conjuntes. Així, cada cop que es posa en marxa una iniciativa conjunta del GALL es crea un grup de treball per tirar endavant un projecte concret, els resultats del qual es presenten, s'analitzen i es voten en les reunions ordinàries del grup, i es posa en pràctica, si és viable. Finalment, cal dir que l'ambient distès i de retrobament que es viu en cada reunió també és un valor afegit. Així, cada reunió sol anar acompanyada d'un esmorzar o dinar de germanor que ens ajuda a enfortir els llaços de col·laboració.

Les trobades: un marc de posada en comú d'experiències

A banda de l'interès pel coneixement de cadascuna de les instal·lacions i les seves realitats, en el transcurs de les primeres reunions van anar sorgint temes de treball i de discussió que van ser els que pròpiament van donar cohesió i consistència a les reunions i al grup: aclariment de conceptes, metodologies i processos. L'altre element que cal destacar és el valor de la companyonia sorgit a partir de la coneixença mútua entre els diferents arxivers i arxiveres, i que ha facilitat tota aquesta activitat, però també ens ha permès millorar el nostre servei als usuaris, perquè se'ls pot informar sobre les altres institucions i fons arxivístics relacionats que els poden ser d'interès per als temes d'estudi.

Així, mitjançant una posada en comú d'algunes de les experiències dels diferents arxius, s'han anat contrastant mètodes de treball i els seus resultats. Per exemple, conèixer formes de suport econòmic per a l'organització de cursos, exposicions, etc., conèixer com organitzar una activitat, disposar de contactes, saber quines formes de difusió posa en pràctica cada arxiu, conèixer experiències de creació de materials didàctics i serveis pedagògics, conèixer casos pràctics en la creació de sistemes de gestió d'arxius administratius, etc.

Els treballs endegats des del Grup d'Arxivers de Lleida

El treball col·laboratiu dels arxivers lleidatans ha permès al llarg d'aquests anys afrontar problemàtiques i establir possibles solucions. Un dels primers reptes va ser reflexionar sobre les necessitats de formació continuada i les possibilitats de solucionar-ho. Això va ser possible quan un dels membres del GALL va passar a formar part de la comissió de formació de l'AAC i, des d'aleshores, es van poder proposar els cursos que prèviament s'havia decidit en una de les reunions. D'aquesta manera, i des del 1999, s'han anat celebrant diversos cursos a proposta dels arxivers lleidatans i segons les seves necessi-

Fotografia de grup de la primera reunió del 2011 a la Seu d'Urgell.

tats formatives. El nombre d'assistents s'ha mantingut, i això n'ha permès la continuïtat. La descentralització s'ha estès a altres comarques i s'ha permès un augment del nombre d'alumnes dels cursos organitzats per l'AAC. Des de fa un temps, des del GALL estem treballant també perquè els cursos s'obrin al món digital i s'amplïin d'aquesta manera les possibilitats dels arxivers, sobretot de l'àrea dels Pirineus i l'Aran a través de les eines de formació a distància mitjançant Internet.

Des de bon principi, una de les preocupacions del GALL ha estat fer difusió de la creació del grup, dels arxius de les Terres de Ponent, de l'arxivística i de la feina que es realitza als arxius. Una de les primeres actuacions en aquest camp va ser l'elaboració d'una sèrie d'articles divulgadors per tal de publicar-los a la premsa local. La finalitat d'aquests articles havia de ser doble: d'una banda, explicar la utilitat social de cada arxiu i, de l'altra, difondre'n la funció com a dipòsits d'una part important del patrimoni cultural de les nostres terres. L'objectiu final era despertar l'interès de la societat lleidatana pel món dels arxius i defugir d'explicacions tècniques que només fossin d'interès per a una minoria especialitzada. Aquesta iniciativa ens va dur fins a la participació en l'elaboració d'un audiovisual en què es visualitzaven els diferents tipus de suports i d'instal·lacions, s'explicava el sistema d'arxius, el concepte de vida dels documents i les possibilitats i procediments d'accés, tot en un llenguatge planer i amb l'objectiu que els lleidatans coneguessin els arxius i la seva tasca social. La producció i l'elaboració tècnica va anar a càrrec de Lleida Televisió i es va emetre durant la primavera del 2006.

Un dels projectes més antics ha estat l'elaboració d'un cens i guia dels arxius de les comarques de Ponent. Els objectius d'aquest cens d'arxius són: conèixer la situació real del conjunt d'arxius lleidatans, tenir les dades necessàries per poder planificar actuacions envers la difusió dels seus fons documentals, disposar d'informació sobre el patrimoni documental per poder adreçar correctament les consultes que es dirigeixen de manera equivocada a les nostres institucions i, finalment, establir criteris fonamentats per a l'acceptació, per part de cada arxiu, d'ingressos de fons documentals. La creació del cens va servir també a molts arxius per crear la seva guia de cara als usuaris i aprofundir en la utilització de pautes i normes estàndard en descripció arxivística. Aquest projecte ha reeixit, finalment, en la plataforma que ens ha donat el bloc del GALL, en el qual s'ha creat una pàgina per acollir les guies dels arxius.

Una de les característiques del GALL és que permet crear dinàmiques de treball conjuntes entre arxius de diferent

Portada del catàleg de l'exposició "Lleida. Sessió contínua" (Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2009).

Inauguració de l'exposició "Lleida. Sessió contínua" (Institut d'Estudis Ilerdencs, Lleida, 2009).

tipologia i titularitat, dinàmiques de treball horitzontal i transversal, on tothom té veu i vot en igual mesura. Potser el projecte més emblemàtic en aquest sentit és el disseny i la creació d'exposicions. Un exemple és l'exposició *Lleida: sessió contínua*, que es va gestar des del primer moment al GALL i en la qual van treballar un grup d'arxivers i arxiveres lleidatanes. L'estímul inicial d'aquesta exposició era donar a conèixer una petita part dels fons vinculats al món del cinema que es custodien en els diferents arxius de la ciutat de Lleida i de les comarques. L'exposició oferia una mirada a l'evolució i la transformació de la ciutat i d'algun poble de les nostres comarques, a partir d'un tema tan concret com el del cinema.

Visita a l'Arxiu Gavín (2008).

El bloc del GALL: el butlletí digital informatiu del Grup d'Arxivers de Lleida

El novembre del 2008 es va celebrar la segona reunió anual del GALL a l'Arxiu del Monestir de Bellpuig de les Avellanes i a l'Arxiu Gavín, ambdós situats al monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes. En aquesta reunió es van posar les bases per a la incorporació i ús de les noves tecnologies de la informació, i especialment de les xarxes socials, per millorar el treball i les relacions dels grups de treball entre reunió i reunió. El puntal de tot plegat va ser la creació del Bloc del Grup d'Arxivers de Lleida (gruparxiverslleida.wordpress.com), que s'acabaria presentant de forma oficial a la reunió de la Universitat de Lleida, l'abril del 2009, amb la presència del subdirector General d'Arxius i Gestió Documental de la Generalitat de Catalunya.

Els motius principals de la creació del bloc és que entenem que és un mitjà dinàmic i interactiu que ens permet publicar i intercanviar idees, notícies, informació, comentaris, etc., en relació amb el món dels arxius, i especialment dels arxius lleidatans, d'una forma ràpida, oberta i actualitzada. El bloc, a més, ens permet, com a arxivers, introduir-nos en el món de la blocosfera i les xarxes socials, i, per tant, obrir un nou espai per a la difusió dels nostres arxius. Així mateix, ens permet disposar d'una eina de comunicació i intercanvi d'informació i coneixements entre els arxivers i arxivers de Ponent, però també ens facilita la interacció amb altres arxivers i amb totes aquelles persones que hi tinguin interès o busquin informació. La creació del bloc també es va fer a través d'un grup de treball, que posteriorment s'ha encarregat de la seva gestió i manteniment. Un grup que també ha estat pioner en el GALL, amb la introducció del treball virtual a través de xarxes socials gratuïtes, permeten un treball continuat i fer desaparèixer les distàncies geogràfiques. Des del seu inici el projecte ha anat creixent amb seccions periòdiques, com *El document del mes* que difon documents curiosos i no coneguts dels diferents

Moment d'una reunió del GALL a l'Arxiu Diocesà de Lleida.

arxius; també s'hi han anat afegint pàgines diferents com, per exemple, *Qui som*, *Directori Arxius*, *Guia Arxius*, que han permès articular la informació sobre els nostres arxius i sobre diferents temes que ens han preocupat, interessat o divertit, però, sobretot, ens ha permès difondre activitats fetes als arxius de les comarques de Lleida i dels Pirineus i l'Aran.

Des del 2008 se celebra la Setmana Internacional dels Arxius, i els arxius de les comarques de Ponent han esdevingut els més actius en la realització d'activitats. Enguany, a banda de la publicació de tots i cada un dels actes que es feien a Ponent als diferents arxius, el GALL va elaborar un article en el qual s'expressaven les actuacions més importants que s'havien dut a terme i quin era el sentit de l'existència del Grup d'Arxivers, de la mateixa manera que s'insistia en la tasca social dels arxius. Aquest article es va publicar a la premsa local i posteriorment es va recollir al bloc. Aquest any s'ha institucionalitzat la celebració d'un dinar de germanor per festejar la Setmana dels Arxius.

La incursió en les xarxes socials s'ha complementat amb la creació d'una pàgina de Facebook, *Arxivers de Lleida* (facebook.com/arxivers), connectat al bloc, que ens permet un contacte més sovintejat i l'ampliació de la nostra "audiència", que ja arriba als 485 amics. S'hi recullen notícies i comentaris més instantanis, a més de fer difusió del bloc. Així hem entrat decididament al núvol on es troben les xarxes socials. Encara no s'ha considerat seriosament el fet de crear un compte de Twitter o la utilització de qualsevol altra plataforma que ens introduiria encara més a les xarxes socials, però sabem que aquest és el futur i el camí per inserir-nos en un món que ens pot oferir moltes oportunitats i al qual tenim moltes coses per oferir i aportar des de les nostres institucions i com a professionals de la gestió de la documentació i la informació.

Ramon Camats i Guàrdia*

El llegat de Thoreau

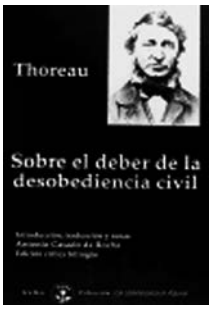

Report

Henry David Thoreau: *Sobre el deber de la desobediencia civil*. Editorial Iralka, Bilbao 2002. Es tracta d'una edició bilingüe de l'obra de Thoreau, un assaig de 1848, que prendria el títol definitiu de *Civil Disobedience* en un compilació pòstuma de les obres de Thoreau, feta sota el títol general *A Yankee in Canada, with anti-slavery and reform papers*, l'any 1866.

Fa uns vint anys, durant una incursió en una llibreria, un volum primet i descolorit em va cridar l'atenció. Es tractava d'una edició dels assaigs breus de Thoreau. El títol era *Desobediencia civil y otros escritos*, de l'editorial Tecnos. Ara hi ha una edició bilingüe, molt millor, a l'editorial Iralka. No recordo que hagués sentit mai a parlar de la desobediència civil, fins aleshores, si més no com a concepte. En obrir el llibre, a l'atzar, vaig topar amb les frases següents: "Hi ha lleis injustes: Ens acontentarem a obeir-les o intentarem corregir-les i les obeirem fins a aconseguir-ho? O les transgredirem des d'ara mateix?". Confesso que em van impactar pregonament. De sobte, se'm feia llum nova damunt d'un tema sobre el qual tenia lectures diverses, cap de les quals, però, no havia plantejat així, amb aquesta senzillesa, la possibilitat de desobeir —així, sense més— les lleis injustes.

El llibret contenia diversos escrits de Thoreau, que fins aleshores no havia llegit mai. El que justificava l'edició tenia un títol engrescador: *Sobre el deure de la desobediència civil*, que, ja d'entrada, esperonava la curiositat. Com pot ser que la desobediència civil pugui ser considerada un deure? És clar, ignorant del sentit precís de l'expressió *desobediència civil* hom podia imaginar qualsevol cosa, tant el simple desacatament de la llei com la revolta violenta contra el sistema legal vigent. La lectura de les pàgines del llibre havia d'aclarir els meus dubtes i satisfer la meva curiositat, però alhora havia de fer-la créixer encara més. En efecte, l'assaig més conegut de Thoreau té un ressò anarquitzant que sorprèn i alhora incomoda per la seva gratuïtat aparent. Frases com "El millor govern és el que no governa en absolut" semblen irreflexives. És en avançar que hom s'adona que, en realitat, Thoreau té en tan alta estima la consciència humana i la seva capacitat per distingir el bé del mal que creu que el ciutadà no ha de sotmetre la seva consciència als legisladors ni un sol instant, "sinó, per què té cada home la seva consciència?". El cas és que aquests textos són només el llindar d'altres consideracions. L'assaig és, en realitat, una reflexió sobre la Justícia, en majúscules, i sobre la dificultat que les lleis humanes —massa humanes— siguin justes. El context en què l'assaig va ser escrit aclareix moltes coses. Thoreau s'indignava que els Estats Units d'Amèrica, la Constitució dels quals proclamava iguals tots els homes, mantingués la ignomínia de l'esclavatge i, alhora, estigués lliurant una guerra de conquesta de territori contra Mèxic.

A l'Amèrica d'aleshores hi havia moltes persones contràries a l'esclavitud dels negres. Val a dir que l'any 1850 només els estats del sud eren esclavistes, però hi havia una llei que obligava a retornar-hi els esclaus fugitius, que eren considerats simples béns mobles. La desobediència a aquesta llei i la lluita efectiva contra l'esclavatge eren clandestines. Thoreau va ser el primer que, per bé que de manera simbòlica, va desobeir la llei públicament. Avui diríem que va practicar una desobediència indirecta de la llei. Va anunciar que no pensava col·laborar amb un govern injust que proclamava lleis injustes i que la seva forma de fer-ho seria no pagar impostos. Va ser detingut per això i va passar fins i tot una nit a la presó. D'aquesta experiència naix tot l'assaig sobre el deure de la desobediència civil.

L'anècdota, encara que carregada de simbolisme, és prou senzilla. Què té l'assaig que en neix? Què conté d'emotiu i alhora de motivador? Què va fer que aquest assaig es convertís en la lectura de capçalera de Mohandas Gandhi i més

tard de Martin Luther King? La resposta és fàcil: planteja els principals topants de la desobediència civil i alhora obre una porta teòrica i pràctica que convida a realitzar actes d'aquest tipus. Planteja la qüestió, ja antiga, de l'eventual injustícia de les lleis —per bé que hagin estat promulgades de forma deguda— i la necessitat de desobeir-les quan es dóna el cas. Dóna exemple d'actitud cívica, pacífica i pública en l'acció. Teoritza sobre el valor de la consciència humana i el deure d'obeir-la quan entra en contradicció amb les lleis. Planteja la possibilitat d'una justícia més alta que la que emana de la mera llei i emfasitza el deure irrompible dels humans a oposar-se a tot allò que consideren injust.

El llibre de Thoreau em va fer pensar molt, i em va dur a llegir més i més enllà. Tant és així que vaig començar a estudiar sistemàticament tota la literatura accessible de la desobediència, sempre amb la idea d'abordar-la des del concepte i la realitat de la justícia. No es va acabar aquí la cosa, i aviat la lectura em va dur a l'escriptura, primer de la meva tesi doctoral, sobre l'arqueologia, la topologia i la justificació de la desobediència civil, i després d'un assaig titulat *El llegat d'Antígona*, que neix a les fonts de Thoreau i acaba en les de la insubmissió al servei militar obligatori a l'Estat espanyol.

*** Ramon Camats i Guàrdia**. Oliola (la Noguera), 1963. És doctor en Filosofia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Llicenciat en Filosofia i Lletres. Catedràtic d'Educació Secundària. Especialitat de Filosofia. És cofundador i director (1985-2000) de la revista comarcal *Rocapala*. Quant al vessant de la creació, ha publicat: *Les emocions del poder* (Premi Josep Vallverdú d'assaig. Lleida). Ed. 62, 1998; *El llegat d'Antígona* (Premi Josep Vallverdú d'assaig. Lleida). Ed. 62, 2001; *Écritures du pouvoir et pouvoirs de l'écriture*. Coautoria. Presses AVL, 2002. Coordinador del Monogràfic de la revista *Transversal*: "Desobediència Civil". 2002. *El clergue i el bufó* (finalista Premi Assaig Breu revista *Idees*) Angle Ed., 2003; *L'humor en el treball. Salut, crítica i comunicació*. Coautoria. Ed. UdL, 2006; *Elogi de la transgressió.* Coautoria. Editorial la Busca, 2007. Tota aquesta activitat ha estat compaginada amb l'activitat sindicat i política a CCOO i l'Ajuntament de Lleida.

L'experiència professional de l'Anna en el disseny, la decoració i l'estilisme l'ha fet ser observadora del que passa al seu voltant, sobretot de la gent, com es mouen, reaccionen o viuen. En aquest treball, *La provocació dels cartells*, les imatges són mostra d'aquells instants en els quals passen coses i no ens hi fixem, són imatges amb ironia i l'humor que la caracteritza. http://annaisanfotografia.blogspot.com

Per treballar només necessito paciència, molt optimisme i la càmera

ANNA ISAN

ACTIVITATS DEL CERCLE

XXVII PREMI DE PINTURA
11è INTERNACIONAL
HOMENATGE A JOSEP PUJOL BAGARIA

Primer premi
Xavier Gabriel Puiggròs (Igualada)
TOT A PUNT

Segon Premi
Mercè Humedas Parés (Lleida)
NO EM SURT / NO ME'N SENTO

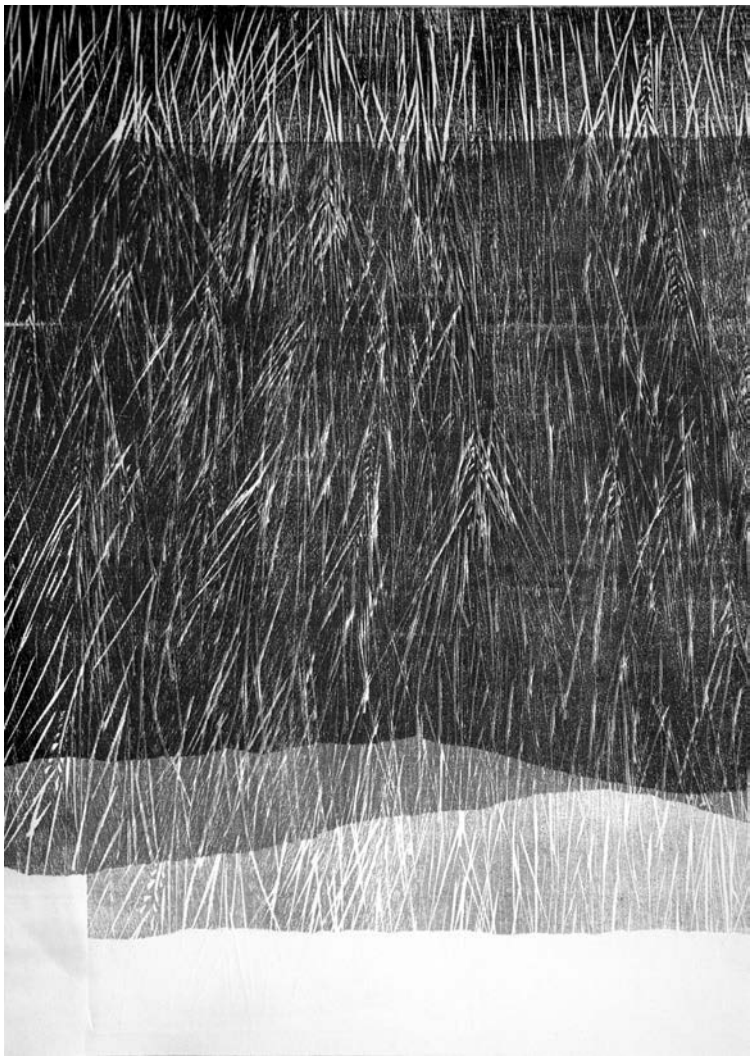

XII PREMI DE GRAVAT CIUTAT DE LLEIDA

Premi
María Cruz Fernández Espín (Bullas, Múrcia)
HOMBRE BEBIENDO

"la Caixa"

[Tu] ets l'Estrella

És bo que algunes coses no canviïn mai

A "la Caixa" continuem creient que estar al teu costat ens durà molt lluny. Ahir, avui i sempre.
Els nostres valors no canvien.

ADO

Patrocinador de l'Equip Olímpic Espanyol

www.laCaixa.cat